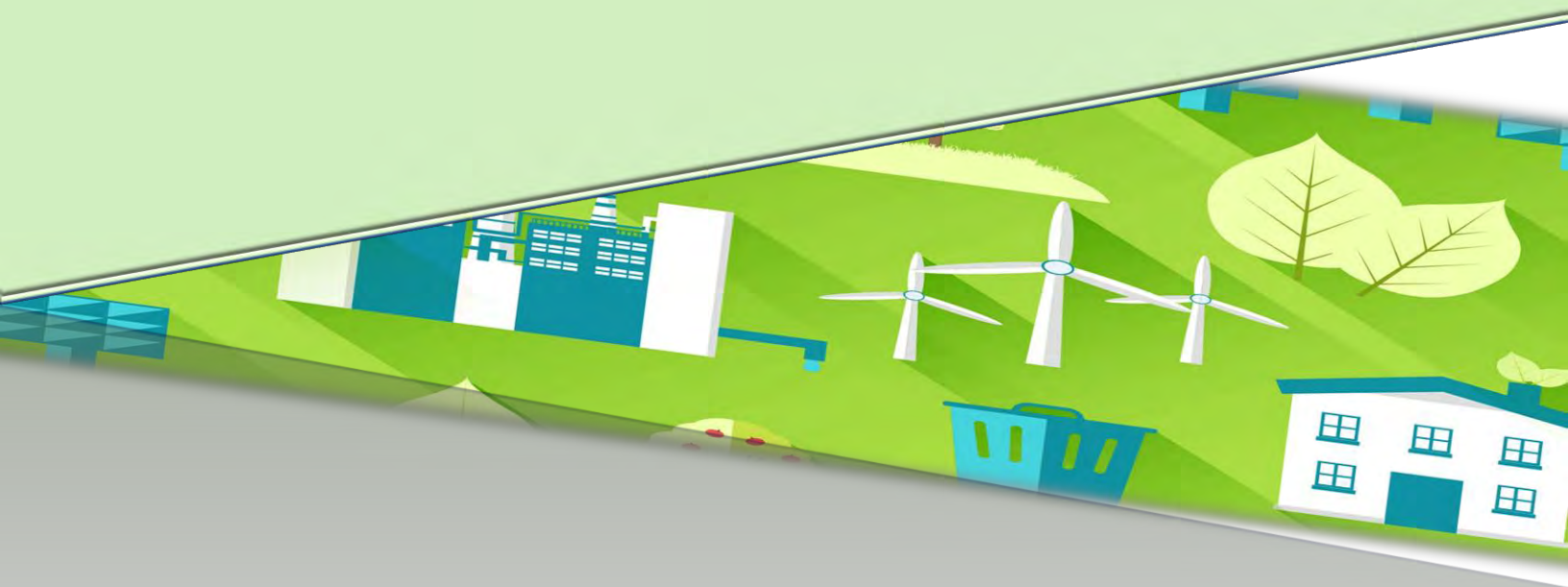

«ՈՒԱՅԹ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊԸ

*ՀՀ, Լոռու մարզ, գյուղ Մեծ Պարնի, 26-րդ փողոց, 6 և 10 հողամաս
հասցեներում նախատեսվող 4.930 ՄՎտ հզորությամբ արևային
ֆոտովոլտային էլեկտրակայանի կառուցման շրջակա
միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվություն
(լրամշակված)*

Հաշվետվության հեղինակ՝ «ԳԵՈԷԿՈՆՈՄԻԿԱ» ՓԲԸ

Նախագծի հեղինակ՝ «Էկովիլ» ՍՊԸ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախատեսվող գործունեության անվանումը և նպատակը

Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը

2. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Գտնվելու վայրը

Ռեյիեֆ, երկրաձևաբանություն, սեյսմիկ բնութագիր

Շրջանի կլիման

Ջրային ռեսուրսներ

Մթնոլորտային օդ

Հողեր

Կենսաբազմազանություն

Բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ

3. ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

Ենթակառուցվածքներ

Պատմության, մշակութային հուշարձաններ

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԻ ՎՐԱ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

5. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆ

6. ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՅՈՒՄ

7. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ

8. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

Օգտագործված գրականության ցանկ

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

Շրջակա միջավայր՝ բնական և մարդածին տարրերի (մթնոլորտային օդ, ջրեր, հողեր, ընդերք, լանդշաֆտ, կենդանական ու բուսական աշխարհ, ներառյալ՝ անտառ, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, բնակավայրերի կանաչ տարածքներ, կառույցներ, պատմության և մշակույթի հուշարձաններ) և սոցիալական միջավայրի (մարդու առողջության և անվտանգության), գործոնների, նյութերի, երևույթների ու գործընթացների ամբողջությունը և դրանց փոխազդեցությունը միմյանց ու մարդկանց միջև

շրջակա միջավայրի վրա ազդեցություն՝ հիմնադրությամբ փաստաթղթի գործողության կամ նախատեսվող գործունեության իրականացման հետևանքով շրջակա միջավայրի եւ մարդու առողջության վրա հնարավոր փոփոխությունները.

ձեռնարկող սույն օրենքի համաձայն՝ փորձաքննության ենթակա հիմնադրությամբ փաստաթուղթ մշակող, ընդունող, իրականացնող և (կամ) գործունեություն իրականացնող կամ պատվիրող պետական կառավարման կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձ

ազդակիր համայնք՝ շրջակա միջավայրի վրա հիմնադրությամբ փաստաթղթի կամ նախատեսվող գործունեության հնարավոր ազդեցության ենթակա համայնքի (համայնքների) բնակչություն՝ ֆիզիկական և (կամ) իրավաբանական անձինք

շահագրգիռ հանրություն՝ փորձաքննության ենթակա հիմնադրությամբ փաստաթղթի ընդունման և (կամ) նախատեսվող գործունեության իրականացման առնչությամբ հետաքրքրություն ցուցաբերող իրավաբանական և ֆիզիկական անձինք

գործընթացի մասնակիցներ՝ պետական կառավարման ու տեղական ինքնակառավարման մարմիններ, ֆիզիկական ու իրավաբանական անձինք, ներառյալ՝ ազդակիր համայնք, շահագրգիռ հանրություն, որոնք, սույն օրենքի համաձայն, մասնակցում են գնահատումների և (կամ) փորձաքննության գործընթացին

լանդշաֆտ՝ աշխարհագրական թաղանթի համասեռ տեղամաս, որը հարևան տարածքներից տարբերվում է երկրաբանական կառուցվածքի, ռելիեֆի, կլիմայի, հողաբուսական ծածկույթի և կենդանական աշխարհի ամբողջությամբ.

հող՝ երկրի մակերևույթում բիոտիկ, աբիոտիկ և մարդածին գործոնների երկարատև ազդեցության արդյունքում առաջացած ինքնուրույն բնագիտապատմական հանքաօրգանական բնական մարմին՝ կազմված կոշտ հանքային և օրգանական մասնիկներից, ջրից ու օդից և ունի բույսերի աճի ու զարգացման համար համապատասխան պայմաններ ստեղծող յուրահատուկ գենետիկամորֆոլոգիական հատկանիշներ ու հատկություններ

խախտված հողեր՝ առաջնային տնտեսական արժեքը կորցրած և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ներգործության աղբյուր հանդիսացող հողեր.

հողի բերրի շերտ՝ հողային ծածկույթի վերին շերտի բուսահող, որն օգտագործվում է հողերի բարելավման, կանաչապատման, ռեկուլտիվացման նպատակներով. հողի պոտենցիալ բերրի շերտ՝ հողային պրոֆիլի ստորին մասը, որն իր հատկություններով համընկնում է պոտենցիալ բերրի ապարների (բուսականության աճի համար

սահմանափակ բարենպաստ քիմիական կամ ֆիզիկական հատկություններ ունեցող լեռնային ապարներ) հատկություններին

հողածածկույթ՝ երկրի կամ դրա ցանկացած տարածքի մակերևույթը ծածկող հողերի ամբողջությունն է. հողի բերրի շերտի հանման նորմեր՝ հողի հանվող բերրի շերտի խորությունը (սմ), ծավալը (m^3), զանգվածը (տ)

կարմիր գիրք՝ հազվագյուտ և ոչնչացման վտանգի տակ գտնվող կենդանիների բույսերի և սնկերի լրացման, խմբագրման ենթակա ցուցակ

կենսաբազմազանություն՝ ցամաքային, օդային և ջրային էկոհամակարգերի բաղադրիչներ համարվող կենդանի օրգանիզմների տարատեսակություն, որը ներառում է բազմազանությունը տեսակի շրջանակներում, տեսակների միջև և էկոհամակարգերի բազմազանությունը

բնապահպանական կառավարման պլան՝ ընդերքօգտագործման հետևանքով բնապահպանական կորուստների նվազեցման, անվերադարձ ազդեցության կանխարգելման նպատակով պլանավորվող միջոցառումներ և դրանց իրականացման մշտադիտարկման ցուցիչներ, որոնք հստակ են և չափելի՝ որոշակի ժամանակի ընթացքում. բնության հուշարձան, բնության հատուկ պահպանվող տարածքի կարգավիճակ ունեցող գիտական, պատմամշակութային և գեղագիտական հատուկ արժեք ներկայացնող երկրաբանական, ջրաերկրաբանական, ջրագրական, բնապատմական, կենսաբանական բնական օբյեկտ

պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձաններ՝ պետական հաշվառման վերցված պատմական, գիտական, գեղարվեստական կամ մշակութային այլ արժեք ունեցող կառույցները, դրանց համակառույցներն ու համալիրները՝ իրենց զբաղված կամ պատմականորեն իրենց հետ կապված տարածքով, դրանց մասը կազմող հնագիտական, գեղարվեստական, վիմագրական, ազգագրական բնույթի տարրերն ու բեկորները, պատմամշակութային և բնապատմական արգելոցները, հիշարժան վայրերը՝ անկախ պահպանվածության աստիճանից:

արտադրության և սպառման թափոններ (այսուհետ՝ թափոններ)՝ արտադրության կամ սպառման ընթացքում գոյացած հումքի, նյութերի, արգասիքների, այլ արտադրանքի կամ մթերքի մնացորդներ, ինչպես նաև ապրանքներ (արտադրանք), որոնք կորցրել են իրենց սկզբնական սպառողական հատկությունները.

թափոնների գործածություն՝ գործողություններ, որոնք ուղղված են թափոնների գոյացման կանխարգելմանը, դրանց հավաքմանը, փոխադրմանը, պահմանը, մշակմանը,

թափոնների օգտահանում՝ թափոնների օգտագործում՝ որպես երկրորդային նյութական կամ էներգետիկ ռեսուրս.

ջրերի պահպանում՝ ջրերի աղտոտումը և հյուծումը կանխարգելող ու վերացնող միջոցառումներ

Թույլատրելի կոնցենտրացիա՝ վնասակար նյութի այն քանակը, որի առկայությունը վնասակար ազդեցություն չի թողնում մարդու առողջության վրա և չի առաջացնում անբարենպաստ հետևանքներ:

ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման հաշվետվությունը կազմվել է ըստ ՀՀ շրջակա միջավայրի ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքների և ՀՀ կառավարության որոշումների, իրավական ակտերի պահանջներին համապատասխան:

1. «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ օրենք (2023թ.) – Սույն օրենքը կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետությունում ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման, անդրսահմանային ազդեցության գնահատման, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության պետական փորձաքննության, հանրության ծանուցման, հանրային լսումների իրականացման, պետական փորձաքննական եզրակացության տրամադրման, ուժը կորցնելու, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման, փորձաքննության և նախատեսվող գործունեության իրականացման գործընթացներում նախաձեռնողների իրավունքների ու պարտականությունների հետ կապված հարաբերությունները: Սույն օրենքի գործողությունը տարածվում է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության, ռազմավարական էկոլոգիական գնահատման և փորձաքննության, անդրսահմանային ազդեցություն ունեցող հիմնադրույթային փաստաթղթի նախագծի և նախատեսվող գործունեության շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության, շահագրգիռ հանրության ծանուցման, հանրային լսումների գործընթացների, պետական փորձաքննական եզրակացությունն ուժը կորցրած ճանաչելու և այդ գործընթացներին մասնակցող անձանց վրա:

2. «Մթնոլորտային օդի պահպանության մասին» ՀՀ օրենք (1994թ.) – Կարգավորում է մթնոլորտային օդի մաքրության ապահովման, մթնոլորտային օդի վրա վնասակար

ներգործությունների նվազեցման ու կանխման բնագավառում հասարակական հարաբերությունները: Նպատակն է կանխել և վերացնել մթնոլորտային օդի աղտոտումը, դրա վրա մյուս վնասակար ներգործությունները, ինչպես նաև իրականացնել միջազգային համագործակցություն մթնոլորտային օդի պահպանության բնագավառում: Համաձայն օրենքի՝ իրականացվում է մթնոլորտային օդի պահպանության համալիր միջոցառումների ծրագրի հաստատումը, սահմանվում է մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի խտությունների և ֆիզիկական վնասակար ներգործությունների սահմանային թույլատրելի նորմատիվները, մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի սահմանային թույլատրելի արտանետումների և ֆիզիկական վնասակար ներգործությունների սահմանային թույլատրելի մակարդակների նորմատիվների մշակման ու հաստատման, արտանետումների պետական հաշվառման կարգեր և այլն:

3. «Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության եվ օգտագործման մասին» ՀՀ օրենք (1998թ.) - Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձաններն են՝ պետական հաշվառման վերցված պատմական, գիտական, գեղարվեստական կամ մշակութային այլ արժեք ունեցող կառույցները, դրանց համակառույցներն ու համալիրները՝ իրենց գրաված կամ պատմականորեն իրենց հետ կապված տարածքով, դրանց մասը կազմող հնագիտական, գեղարվեստական, վիմագրական, ազգագրական բնույթի տարրերն ու բեկորները, պատմամշակութային և բնապատմական արգելոցները, հիշարժան վայրերը՝ անկախ պահպանվածության աստիճանից:

4. «Բուսական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (1999թ.) – Ապահովում է բուսական տեսակների (ֆլորայի) և դրանց առաջացրած համակեցությունների (բուսականության) բազմազանության, աճելավայրերի և էկոհամակարգերի հավասարակշռվածության վրա մարդու բացասական ներգործության

կանխարգելումը: Իրականացնում է բուսական աշխարհի, դրա գենոֆոնդի և ցենոֆոնդի բազմազանության, աճելավայրերի պահպանության քանակական և որակական, բուսական աշխարհի շարունակական օգտագործման և վերարտադրության գիտականորեն հիմնավորված ապահովումը, բուսական աշխարհի օգտագործման հարաբերությունների կարգավորումը, բուսական աշխարհի պահպանության և օգտագործման բնագավառում օգտագործողների իրավունքների պաշտպանությունը և պարտականությունների կատարումը:

5. «Կենդանական աշխարհի մասին» ՀՀ օրենք (2000թ.) – Սահմանում է ՀՀ տարածքում կենդանական աշխարհի վայրի տեսակների պահպանության, պաշտպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականությունը: Նախատեսում է գենոֆոնդի և տեսակային բազմազանության պահպանության, պաշտպանության, բնականոն վերարտադրության ապահովումը, կենդանիների բնակության միջավայրի ամբողջականության խախտման կանխումը, կենդանական տեսակների և դրանց պոպուլյացիաների ու համակեցությունների ամբողջականության, կենդանիների միգրացիայի ուղիների պահպանությունը, կենդանական աշխարհի օբյեկտների օգտագործման հարաբերությունների կարգավորումը, կենդանական աշխարհի պահպանության և օգտագործման բնագավառներում օգտագործողների իրավունքների պաշտպանությունն ու պարտականությունների կատարումը:

6. «ՀՀ Ջրային օրենսգիրք» (2002թ.) – Նպատակն է ազգային ջրային պաշարի պահպանությունը, օգտագործելի ջրային ռեսուրսների արդյունավետ կառավարման միջոցով քաղաքացիների և տնտեսության պահանջների բավարարումը, շրջակա միջավայրի էկոլոգիական կայունության ապահովումը, ինչպես նաև սույն օրենսգրքի խնդիրների լուծման համար իրավական հիմքերի ապահովումը:

7. «Հողերի օգտագործման և պահպանման նկատմամբ վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենք (2008թ.) – Սահմանվում է հողերի արդյունավետ օգտագործման և

պահպանման, հողային օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացման խնդիրները, ձևերը, վերահսկողություն իրականացնող մարմինները, ստուգող և ստուգվող անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, ստուգումների իրականացման կարգերը: Սույն օրենքի գործողությունը տարածվում է ՀՀ հողային ֆոնդում առկա բոլոր հողամասերի օգտագործման և պահպանության վրա՝ անկախ դրանց նպատակային նշանակությունից, սեփականության և (կամ) օգտագործման իրավունքի սուբյեկտներից:

8. «Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների մասին» ՀՀ օրենք (2006թ.) - Կարգավորում է Հայաստանի Հանրապետության բնության հատուկ պահպանվող տարածքների՝ որպես բնապահպանական, տնտեսական, սոցիալական, գիտական, կրթական, պատմամշակութային, գեղագիտական, առողջապահական, ռեկրեացիոն արժեք ներկայացնող էկոհամակարգերի, բնության համալիրների ու առանձին օբյեկտների բնականոն զարգացման, վերականգնման, պահպանության, վերարտադրության և օգտագործման պետական քաղաքականության իրավական հիմունքները:

9. «Թափոնների մասին» ՀՀ օրենք (2004թ.) - Սույն օրենքը կարգավորում է թափոնների հավաքման, փոխադրման, պահման, մշակման, օգտահանման, հեռացման, ծավալների կրճատման և դրանց հետ կապված այլ հարաբերությունների, ինչպես նաև մարդու առողջության և շրջակա միջավայրի վրա բացասական ազդեցության կանխարգելման իրավական և տնտեսական հիմքերը:

10. «Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային բաժանման մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենք (2016թ.)

ՀՀ կառավարության որոշումներ, նախարարների հրամաններ

11. ՀՀ կառավարության 28.12.2023թ. N2343-Ն որոշումը՝ «Հանրության իրազեկման և հանրային լսումների ծանուցման բովանդակությունը, հանրային լսումների ընթացակարգը, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության գործընթացում շահագրգիռ հանրության կարծիքների, դիտողությունների և առաջարկությունների ներկայացման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից նախնական համաձայնության կամ անհամաձայնության տրամադրման ընթացակարգը և ժամկետները սահմանելու մասին»:

12. ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ. N72-Ն որոշում՝ «ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին»:

13. ՀՀ կառավարության 29.01.2010թ. N71-Ն որոշում՝ «ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին»:

14. ՀՀ կառավարության 14.08.2008թ. N967-Ն որոշում՝ «ՀՀ բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին»:

15. ՀՀ Կառավարության 25.01.2005թ. N91-Ն որոշում՝ «Մթնոլորտի վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգը հաստատելու մասին»:

16. ՀՀ Կառավարության 14.08.2003թ. N1110-Ն որոշում՝ «Ջրային ռեսուրսների վրա տնտեսական գործունեության հետևանքով առաջացած ազդեցության գնահատման կարգ»:

17. ՀՀ Կառավարության 27.01.2011թ. N75-Ն որոշում՝ «Կախված տեղանքի առանձնահատկություններից՝ յուրաքանչյուր ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրի որակի ապահովման նորմերը սահմանելու մասին»:

18. ՀՀ Կառավարության 22.07.2021թ. N1211-Ն որոշում՝ «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2011 թվականի հունվարի 27-ի N75-Ն որոշման մեջ

փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին»:

19. ՀՀ Կառավարության 8.12.2022թ. N1909-Ն որոշում՝ «Հրազդանի ջրավազանային կառավարման տարածքի 2022-2027 թվականների կառավարման պլանը հաստատելու մասին»:

20. ՀՀ քաղաքաշինության նախարարի 17.03.2014թ. N80-Ն հրաման՝ ՀՀՇՆ 40-01.01-2014 «Շենքերի ներքին ջրամատակարարում և ջրահեռացում» շինարարական նորմերը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարի 2001 թվականի հոկտեմբերի 1-ի N82 հրամանում փոփոխություն կատարելու մասին»:

21. ՀՀ կառավարության 30.06.2011թ. N927-Ն որոշում՝ «Ըստ Հայաստանի Հանրապետության ջրավազանային տարածքների՝ խմելու-կենցաղային, գյուղատնտեսական նպատակներով ջրի պահանջարկի, ինչպես նաև բնապահպանական թողքերի գնահատումները սահմանելու մասին»

22. ՀՀ Կառավարության 09.08.2007թ. N978-Ն որոշում՝ «Հայաստանի Հանրապետության Կոտայքի մարզի Եղվարդի քաղաքային համայնքի (բնակավայրի) գլխավոր հատակագիծը հաստատելու մասին»

23. ՀՀ Կառավարության 27.05.2015թ. N764-Ն որոշում՝ «Շրջակա միջավայրի վրա հնարավոր տնտեսական վնասի գնահատման և հատուցման կարգը հաստատելու մասին»

24. ՀՀ Կառավարության 04.01.2024թ. N32-Ն որոշում՝ «Մթնոլորտային օդն աղտոտող (վնասակար) նյութերի սահմանային թույլատրելի արտանետումների նորմատիվների նախագծերի մշակման և սահմանային թույլատրելի արտանետումների նորմատիվների նախագիծ ներկայացրած իրավաբանական անձանց և ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող ֆիզիկական անձանց արտանետման թույլտվությունների տրամադրման կամ մերժման կամ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին կարգը հաստատելու մասին»:

25. ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարի 07.03.2007թ. N50-Ն հրաման՝ «ՀՀ Բնապահպանության նախարարի 2006 թվականի դեկտեմբերի 25-ի N430-Ն հրամանում լրացումներ և փոփոխություն կատարելու մասին»:

26. ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարի 10.12.2003թ. N464-Ն հրաման՝ «Զրային ռեսուրսներ թափվող կեղտաջրերի թույլատրելի սահմանային արտահոսքի չափաքանակների հաշվարկի մեթոդիկան հաստատելու մասին»:

27. ՀՀ ատոլջապահության նախարարի 06.03.2002թ. N138-Ն հրաման՝ «Աղմուկն աշխատատեղերում, բնակելի և հասարակական շենքերում և բնակելի կառուցապատման տարածքներում» N2-III-11.3 սանիտարական նորմերը հաստատելու մասին»:

28. ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարի 25.12.2006թ. N430-Ն հրաման՝ «Ըստ վտանգավորության դասակարգված թափոնների ցանկը հաստատելու մասին»

29. ՀՀ կառավարության 18 մայիսի 2000 թվականի 1000 Վոլտ և բարձր լարման էլեկտրական ցանցերի ու մայրուղային խողովակաշարերի պահպանության կանոնները հաստատելու մասին N 249 որոշում:

30. ՀՀ կառավարության 21 ապրիլի 2023 թվականի «Էլեկտրակայանքների շահագործման անվտանգության կանոնները հաստատելու մասին» N 583-Ն որոշում:

31. ՀՀ կառավարության 13 ապրիլի 2023 թվականի «ԷԼԵԿՏՐԱԶԱՂՈՐԴՄԱՆ ԳԾԵՐԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԳՈՏԻՆԵՐԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» N 523-Ն որոշում:

32. ՀՀ կառավարության 31 հուլիսի 2014 թվականի «ՀՀ բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության և բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման կարգը սահմանելու մասին» N781-Ն որոշում:

Նախատեսվող ՇՄԱԳ հաշվետվության կազմման համար հիմք են հանդիսացել «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» ՀՀ

օրենքը, վերոնշյալ 30 իրավական ակտերը, պատվիրատուի պահանջը, Սպիտակի համայնքապետարանի կողմից տրամադրված նախագծման թույլտվությունը և «Էկովիլ ՄՊ ընկերության կողմից կազմված նախագծային փաստաթղթերը:

1.ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1.1 Նախատեսվող գործունեության անվանումը և նպատակը

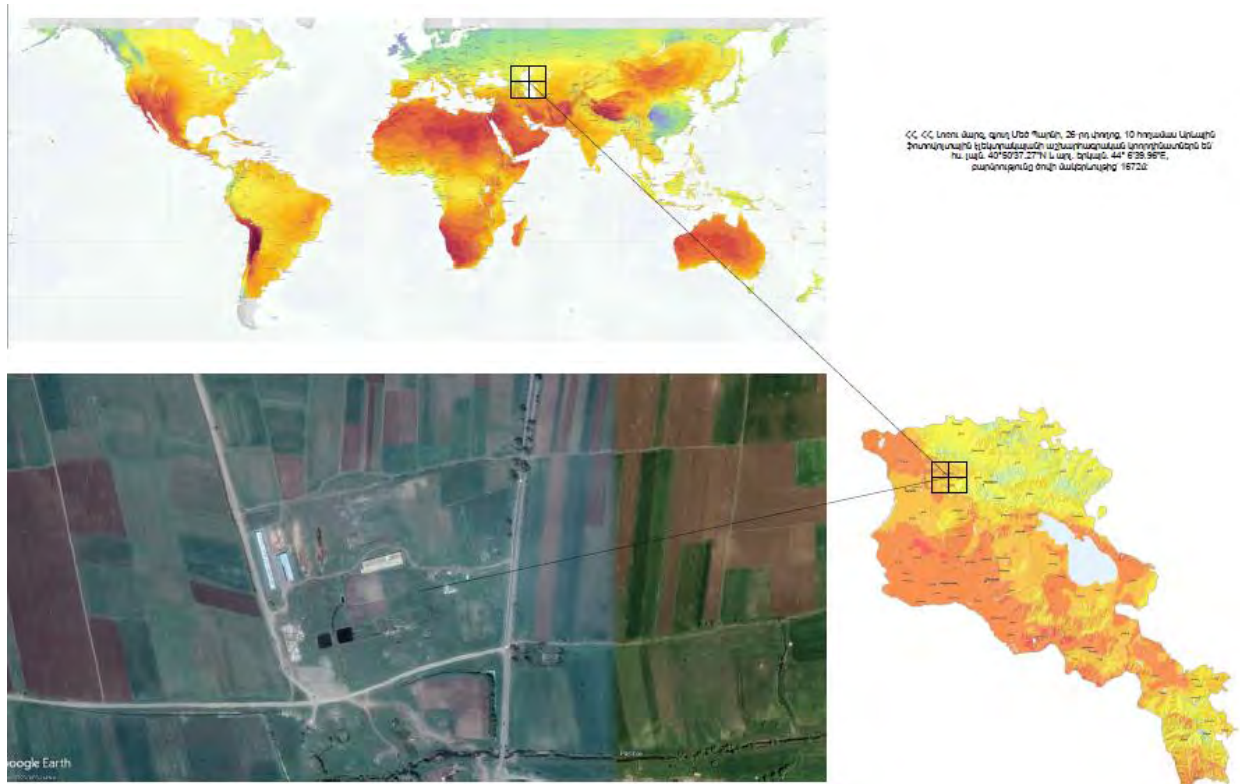
«ՈՒԱՅԹ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊ ընկերությունը ՀՀ Լոռու մարզի Սպիտակ համայնքի Մեծ Պարնի գյուղի 26-րդ փողոց, 6 և 10 հողամաս հասցեներում (06-075-0240-0009 և 06-075-0240-0010, 0.7108 հա և 5.0546 հա) նախատեսում է ընկերությանը պատկանող հողամասերում կառուցել 4.930 Մվտ հզորությամբ արևային ֆոտովոլտային էլեկտրակայան: Հողամասի նպատակային նշանակությունը՝ էներգետիկայի, տրանսպորտի, կապի, կոմունալ ենթակառուցվածքների օբյեկտների, գործառնական նշանակությունը կամ հողատեսքը՝ էներգետիկայի, գրանցված իրավունքի տեսակը՝ սեփականություն: Արևային կայանները Հայաստանում ներդնելու գաղափարը հիմնված է մի շարք կարևոր գործոնների վրա, որոնք ենթադրում են ինչպես շրջակա միջավայրի առկա վիճակի բարելավում, այնպես էլ տնտեսական ու էներգետիկ առավելություններ: Արևային էներգիայի օգտագործումը Հայաստանում մեծապես նպաստում է երկրի զարգացմանը մի քանի հիմնական ուղղություններով: Առաջին հերթին, Հայաստանը գտնվում է արևադարձային գոտու մոտ, որտեղ արևափայլի տևողությունը շատ բարենպաստ է, ինչը նշանակում է, որ երկրի տարածքում արևային էներգիայի արդյունահանման պայմանները բացառիկ են: Այսպիսով, արևային կայանների կառուցումը հնարավորություն կտա օգտագործել այս անսպառ բնական ռեսուրսը: Երկրորդ, արևային էներգիան շատ կարևոր դեր է խաղում Հայաստանի էներգետիկ անկախության ապահովման գործում: Արևային կայաններ տեղադրելը թույլ կտա նվազեցնել երկրի կախվածությունը արտասահմանյան էներգիայի աղբյուրներից՝ հատկապես բնական գազից: Այս կերպ, երկարաժամկետ հեռանկարում, Հայաստանը կարող է հասնել ինքնաբավության էներգետիկ ոլորտում և դառնալ ավելի կայուն ու անկախ արտաքին քաղաքական ճնշումներից: Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության տեսանկյունից, արևային էներգիան էկոլոգիապես

մաքուր է: Այն զրոյական ածխածնի արտանետում ունի, ինչը կնպաստի կլիմայի փոփոխության դեմ պայքարին, ինչի վերաբերյալ Հայաստանն ունի պարտավորություններ Կոնվենցիաների շրջանակներում: Բացի այդ, կրճատելով ածխածնի և այլ վնասակար նյութերի արտանետումները, արևային էներգիան կլիթանի կանաչ էներգիայի տարածումը և կաջակցի համաշխարհային էներգետիկ փոփոխություններին: Տնտեսական առումով, արևային կայանների ներդրումը մեծապես կլիթանի երկրի տնտեսական աճը՝ ստեղծելով նոր աշխատատեղեր ու հնարավորություն տալով տեղական արդյունաբերության զարգացում: Արևային էներգիայի արտադրությունը կարող է դառնալ նոր տեխնոլոգիաների առաջնորման աղբյուր, ինչը կապահովի նաև նոր ներդրումներ և ճարտարագիտական հնարավորություններ: Այսինքն՝ արևային էներգիայի զարգացմանը զուգահեռ, Հայաստանի տնտեսությունն կդառնա ավելի մրցունակ և ի գործ կլինի կիրառելու արդիական տեխնոլոգիաներ: Եվ վերջապես, երկարաժամկետ տեսանկյունից, արևային էներգիան, որպես դյուրին ու էկոլոգիապես մաքուր ռեսուրս, կնվազեցնի էներգիայի արտադրության ծախսերը, ինչը հնարավորություն կտա մատակարարման համակարգի դիմաց ծախսերը լրջորեն կրճատել, ինչպես նաև բնակիչներին առաջարկել ավելի մատչելի էներգիա:

1.2 Նախատեսվող գործունեության բնութագիրը

«ՈՒԱՅԹ ԷՆԵՐՋԻ» ՍՊ ընկերությունը նախատեսվում է կառուցել 4.930 ՄՎՏ հզորությամբ ֆոտովոլային կայան հետևյալ աշխարհագրական կոորդինատներով՝ հս. լայն. 40°50'37.27"N և արլ. երկայն. 44° 6'39.96"E, ծովի մակերևույթից 1672մ բարձրության վրա նկ.1. : Ֆոտովոլտային կայանը վարչատարածքային տեսանկյունից գտնվում է Մեծ Պարնի բնակավայրում: Արևային կայանը մալուխային գծով միացվելու է «Պարնի» ենթակայանին նկ.2.: Հաշվառքային հանգույցի էլեկտրամատակարարումն իրականացվում

Է **35**կՎ «Պարնի» Ե/Գ-ից՝ АПвПы 3x70/25մմ² կտրվածքի մալուխագծով: Կայծակի ուղիղ հարվածներից պաշտպանությունը իրականացվում է հաշվառքային հանգույցի մոտ տեղադրված 13մ բարձրություն ունեցող շանթարգելով: Հողանցմաման սարքը բաղկացած է 11 հատ 1.5 մ էլեկտրոդներից պատրաստված 50x50x5 մմ անկյունային ցինկապատ պողպատից, որոնք միմյանց հետ միացվում են 25x4 մմ ցինկապատ շերտապողպատով: Բոլոր միացումներն իրականացվում են եռակցումով:

	x	y
1	8424726.223	4523592.893
2	8424735.341	4523619.455
3	8424762.218	4523640.074
4	8424753.994	4523674.879
5	8424858.801	4523699.596
6	8425003.148	4523699.596
7	8425042.896	4523704.081
8	8425032.438	4523568.952
9	8424795.587	4523488.843
10	8424762.928	4523478.644

	x	y
1	8424664.835	4523612.634
2	8424705.804	4523624.307
3	8424753.383	4523475.664
4	8424744.234	4523472.806
5	8424704.843	4523465.792

Power Point Tracker) 24 մուտքերով և 9 MPPT (Maximal Power Point Tracker) 18 մուտքերով համապատասխանաբար:

Արևային էլեկտրակայանի տեղադրման համար նախատեսվում է կառուցել ցինկով գալվանապատված մետաղական կոնստրուկցիաներով, և բետոնե հիմքերով ամրացված հողի վրա: Փոխակերպիչները և ֆոտովոլտային վահանակները տեղադրվում են կոնստրուկցիայով հորիզոնի նկատմամբ 24° թեքվածությամբ: Ֆոտովոլտային վահանակների կոնստրուկցիաները նախատեսված են մինչև 35մ/վ քամու արագության համար (տարածքում քամու առավելագույն արագությունը ըստ շինարարական կլիմայաբանություն նորմերի 24մ/վ է, (ՀՀ ՇՆ 22-01-2024):

Շինհրապարակի կազմակերպման հատակագիծը ներկայացվում է հաջորդիվ: Աշխատողների սանիտարակենցաղային պայմաններն ապահովելու համար տարածքում նախատեսվում է տեղադրել՝ 2 բիոզուգարան, աշխատակազմի հանգստի համար նախատեսված սենյակ, պահակատուն, մեքենաների անիվների լվացման կետ (հողատարածքի մուտքի/ելքի մոտ), կենցաղային և շինարարական աղբի հավաքման 2 կետ (շինարարական աղբի հավաքումը և տեղափոխումը կիրականացվի գործող նորմերին համապատասխան՝ պայմանագրային հիմունքներով և համաձայնեցված Սպիտակի համայնքապետարանի հետ):

Մեքենաների անիվների լվացումն իրականացվելու է անխտիր բոլոր գործունեության տարածք մուտք գործող և դուրս եկող մեքենաների համար՝ մուտքի/ելքի մոտ նախագծված անիվների լվացման կետում: Անիվների լվացման արդյունքում առաջացած հոսքաջրերը նախատեսվում է ուղղել անիվների լվացման կետին կից տեղադրվող պլաստմասե բաք՝ որտեղ տեղի է ունենում նսվածքագոյացում: Ֆիլտրված ջուրը հնարավոր է օգտագործել ջրցանի համար՝ փոշեառաջացումը կանխելու նպատակով, իսկ փոքր քանակություններով առաջացող նստվածքը կհեռացվի որպես շինաղբ:

Բնառեսուրսներից օգտագործվելու է միայն ջուր, շինհրապարակի ջրցանի և աձնակազմի խմելու-կենցաղային կարիքների համար, ինչը կգնվի համապատասխան կազմակերպություններից: Ջրապահանջարկի հաշվարկները ներկայացվում են ստորև:

Շինանձնակազմի կենցաղային և տնտեսական ջրածախսը որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$W_{\text{խ.տ.}} = (n \times N + n1 \times N1) \times T = 449,5 \text{ խմ/շին ժամ.}$$

որտեղ n – ԻՏ աշխատողների, ծառայողների թվաքանակն է՝ 70 մարդ

N – ԻՏԱ ջրածախսի նորմատիվն է՝ $0.016 \text{ մ}^3 \text{ օր/մարդ}$

$n1$ – սպասարկող աշխատողների թվաքանակն է՝ 10 մարդ

$N1$ – սպասարկողների ջրածախսի նորմատիվն է՝ $0.025 \text{ մ}^3 \text{ օր/մարդ}$

T – աշխատանքային օրերի թիվն է՝ 310 օր

Ջրցանի համար օգտագործվող ջրի ծախսը որոշվում է հետևյալ կերպ՝

$U1 = S1 \times K1 \times T = 600 \text{ խմ/շին ժամ.}$

որտեղ՝ $S1$ – ջրվող տարածքի մակերեսը, 2000 քմ,

$K1$ – 1 քմ օրական ջրցանի նորմը՝ 0.0015 մ^3 ,

T – ջրցանի ժամանակահատվածը օրերով, 200

Ընդամենը ջրօգտագործումը կկազմի 1050 խմ/շին. ժամ:

Շահագործման և վարձակալության ժամկետի ավարտից հետո նախատեսվում է ապամոնտաժել բետոնային հիմքերը, հեռացնել բոլոր մետաղական կոնստրուկցիաները և տեղակայված շինությունները, իրականացնել հողամասի հողի վարձ՝ նպատակ ունենալով վերականգնել հողի ֆիզիկամեխանիկական հատկությունները և հանձնելու է սեփականատիրոջը: Քանի որ համաձայն «Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման և փորձաքննության մասին» օրենքի նախատեսվող գործունեության փակումը ևս ենթակա է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության և փորձաքննության՝ փակման ավելի մանրամասն ծրագիրը հնարավոր կլինի ներկայացնել նախատեսվող գործունեության շահագործման ժամկետի ավարտական շրջանում:

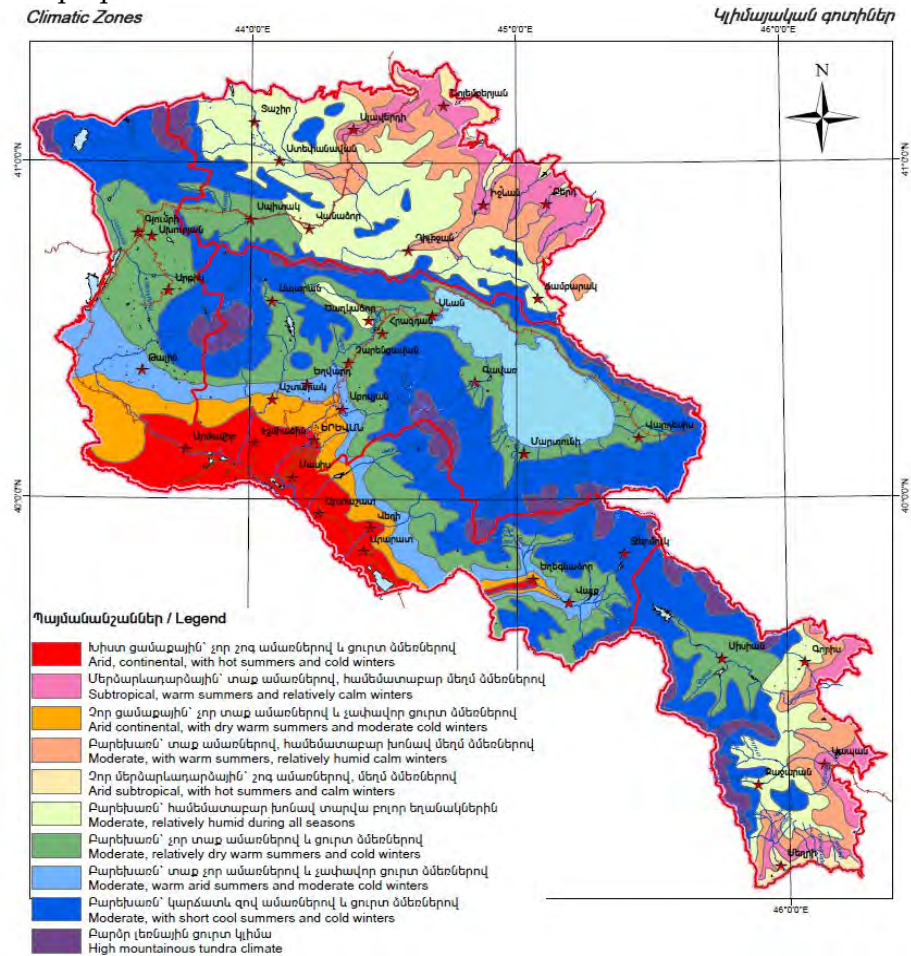

Նկ.2. Մարտիային գծի սխեմա

2. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Լոռու մարզը գտնվում է Հայաստանի հյուսիսում և զբաղեցնում է ամենաընդարձակ բնապատմական շրջանը: Հյուսիսից մարզը շրջապատված է Վիրահայոց լեռներով, արևմուտքից՝ Ջավախքի լեռնավահանով, հարավից՝ Փամբակի լեռնաշղթայով և արևելքից՝ Գուգարաց լեռներով: Մարզի տարածքը գտնվում է ծովի մակարդակից 1600-1700մ բարձրության վրա, իսկ առավելագույն բարձրությունը 3196մ է: Մարզում առանձնացվում են լանդշաֆտային հետևյալ ենթաշրջանները. Ջավախքի լեռնա-մարգագետնային, Լոռվա տափաստանային և մարգագետնա-տափաստանային, Վիրահայոց լեռների տափաստանային և անտառա-մարգագետնային, Փամբակ-Դեբեդի հովտա-սարավանդային անտառա-տափաստանային, Բազում-Փամբակի լեռնա-հովտային տափաստանա-մարգագետնային: Ջավախքի լեռնա-մարգագետնային ենթաշրջանի կլիման բարեխառն է, կարճատև զով ամառներով և ցուրտ ձմեռներով: Հունվարի միջին ջերմաստիճանը կազմում է -12°C , իսկ բացարձակ նվազագույնը հասնում է $-37...-38^{\circ}\text{C}$: Ամռանը օդի միջին ջերմաստիճանը տատանվում է 10-14 աստիճանների միջև: Տեղումները առատ են՝ տարեկան 900-1000մմ: Ձմեռը ձյունառատ է, բարձրադիր շրջաններում ձյունածածկը կարող է պահպանվել ամբողջ տարին: Լանջերը հարուստ են փարթամ մարգագետիններով: Վեգետացիան սկսվում է ապրիլի վերջին, մայիսի սկզբին և տևում 4-5 ամիս, իսկ կատարային գոտում՝ մոտ 3 ամիս: Նույնիսկ հուլիսին և օգոստոսին այստեղ գիշերները երբեմն դիտվում են բացասական ջերմաստիճաններ: Լոռվա տափաստանային և մարգագետնա-տափաստանային ենթաշրջանը զբաղեցնում է Լոռվա գոգավորության հատակը, որն ունի 1300-1700մ միջին բարձրություն: Գոգավորության հյուսիս-արևմտյան մասը, գտնվելով Ջավախքի լեռնավահանի և Վիրահայոց լեռների միջև, ձմռանը պաշտպանված է ցուրտ օդի ներխուժումներից և շատ ավելի տաք է ձմռանը, քան նույն բարձրության վրա գտնվող շրջանները Շիրակում: Փամբակի հովիտի ձմեռները մեղմ են, հունվարյան միջին ջերմաստիճանը $-4...-5^{\circ}\text{C}$ է, իսկ նվազագույնը $-25...-30^{\circ}\text{C}$: Ձնածածկույթը կայուն չէ և

կազմում է աննշան շերտ: Վանաձորի շրջանում միջին տասնօրյակային բարձրությունը կազմում է 4-9սմ, առավելագույնը 24-38սմ, իսկ Լեւոնտովոյում համապատասխանաբար 16-19 և 74սմ:

Նկ.3.ՀՀ կլիմայական շրջանացման քարտեզ

Կլիման ուսումնասիրվող տարածքի կլիմայական պայմանները բնութագրելիս վկայակոչել ենք ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության ՀՀՇՆ 22.01.24 «Շինարարական կլիմայաբանություն» նորմատիվային փաստաթուղթը: Ստորև աղյուսակի տեսքով բերվում է մի քանի կլիմայական տվյալներ՝ ըստ «ՄՊԻՏԱԿ» օդերևութաբանական կայանի դիտարկումների:

- Տարեկան միջին ջերմաստիճանը $7,1^{\circ}\text{C}$
- Օդի բացարձակ առավելագույն ջերմաստիճանը 36°C
- Օդի բացարձակ նվազագույն ջերմաստիճանը -25°C
- Օդի միջին տարեկան հարաբերական խոնավությունը 70%
- Օդի հարաբերական խոնավությունը ամենացուրտ ամսվա 73%
- Օդի հարաբերական խոնավությունը ամենաշոգ ամսվա 56%
- Տարեկան մթնոլորտային տեղումների քանակը հասնում է 455 մմ:
- Քամու միջին տարեկան արագությունը 3.4մ/վ:
- Բնահողի սառչելու առավելագույն խորությունը հասնում է 90 սմ:

Մթնոլորտային տեղումները և ձնածածկույթը

Բնակավայրի, օդերևութաբանական կայանի անվանումը	Տեղումների քանակը ըստ ամիսների												Տարեկան	Ձնածածկույթ		
														Առավելագույն տամբորյակային բարձրությունը, մմ	Տարվա մեջ ձնածածկույթով օրերի քանակը	Չյան մեջ օրի առավելագույն քանակը, մմ
1	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII				
Սպիտակ	15	18	25	48	77	77	45	35	31	41	27	16	455	56	40	72
	20	21	23	57	83	39	53	54	25	34	24	28	83			

Օդի միջին ջերմաստիճանները, 0°

Բնակավայրի, օդերևութաբանական կայանի անվանումը	ըստ ամիսների												Միջին տարեկան	Բացարձակ առավել լազույն	Բացարձակ նվա զագույն
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Սպիտակ	-4.4	-25	0,4	6,7	11.5	14,6	17,6	17,9	14.2	9.0	3,3	-1,9	7.1	36	-25

Օդի հարաբերական խոնավություն, %

Բնակավայրի, օդերևութաբանական կայանի անվանումը	ըստ ամիսների												Միջին տարեկան %	Միջին ամսական	
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII		Ամենացուրտ ամիս	Ամենաշոգ ամիս
Սպիտակ	71	72	72	68	72	73	71	70	70	71	73	72	71	73	56

Մթնոլորտային օդ

ՀՀ տարածքում մթնոլորտային օդի աղտոտվածությունը վերահսկվում է ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ (այսուհետ՝ ՊՈԱԿ) կողմից:

Սպիտակ քաղաքի տարածքում չկան մթնոլորտն աղտոտող նյութերի պարունակությունները որոշելու նմուշառման դիտակայաններ, ուստի մթնոլորտային օդն աղտոտող նյութերի ֆոնային կոնցենտրացիաների արժեքները, մգ/մ³, վերցված են ՀՀ Շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոոդերևութաբանական և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կայքէջից (ըստ բնակչության քանակի):

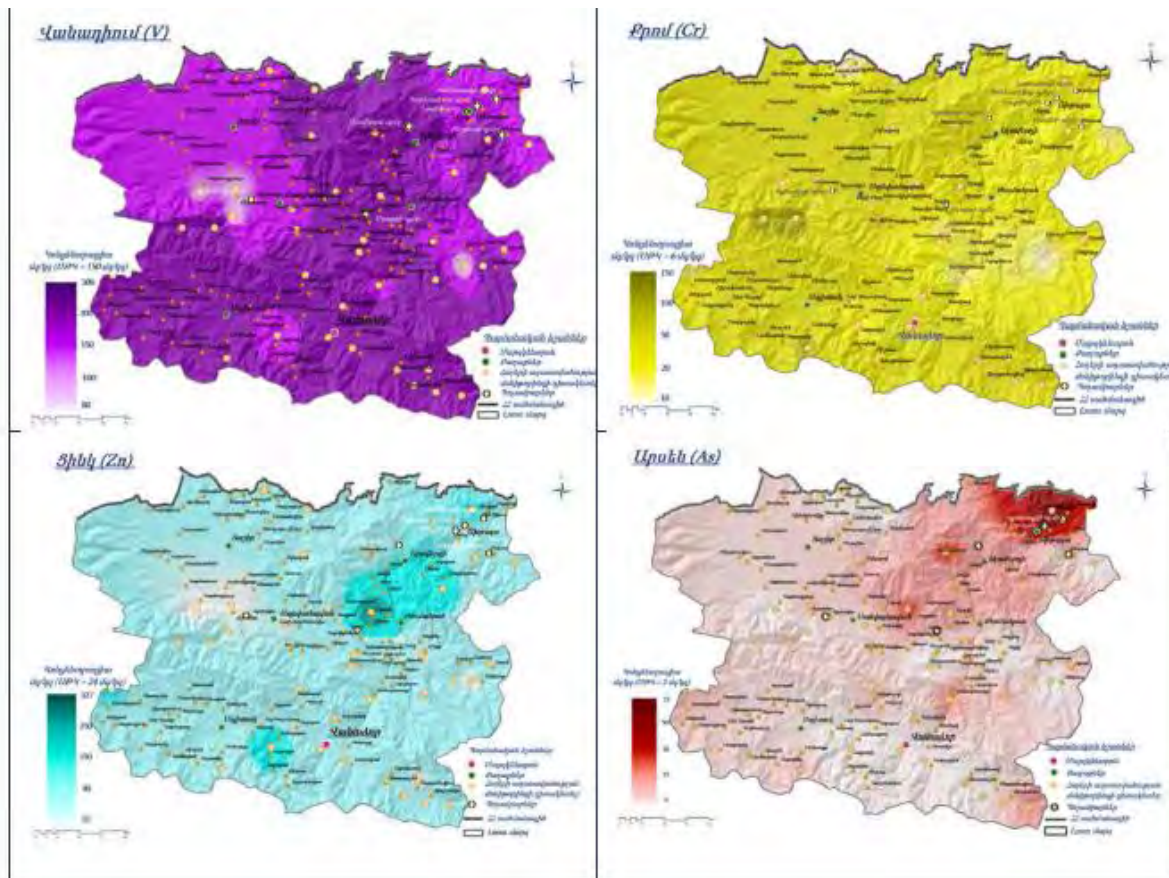
Ֆոնային կոնցենտրացիայի արժեքներն են. փոշին՝ 0.095 մգ/մ³ , ծծմբի երկօքսիդ՝ 0.006մգ/մ³ , ազոտի երկօքսիդը 0.033մգ/մ³ և ածխատծնի օքսիդը՝ 1.1մգ/մ³ , հաշվարկված են Սպիտակ քաղաքի բնակչության թվի համաձայն, որը կազմում է 17076 մարդ:

Բնակչության քանակը (հազար մարդ)	Ֆոնային կոնցենտրացիաներ (մգ/մ ³)			
	Փոշի	Ծծմբի երկօքսիդ (SO ₂)	Ազոտի երկօքսիդ (NO ₂)	Ածխածնի օքսիդ (CO)
50 -100	0.098	0.007	0.034	1.3
10-50	0.095	0.006	0.033	1.1
<10	0.071	0.006	0.023	0.8

Հողային ռեսուրսներ

Նախատեսվող գործունեության տարածաշրջանում հանդիպում են հողածածկի հետևյալ տիպերը. • բաց շագանակագույն խճաքարային տեղ-տեղ կարբոնատային ցեմենտացած, • կիսաանապատային գորշ խճաքարային տեղ-տեղ կարբոնատային, . պլեոհիդրոմորֆ կապակցված մնացորդային ակալիացած աղակալած: Համաձայն Շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոօդերևութաբանության և մոնիտորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից հրապարակված տվյալների, հողերի որակի գնահատումն իրականացվում է ՀՀ առողջապահության նախարարի 2010 թ. հունվարի 25-ի N 01-Ն հրամանի համաձայն: 2023թ. 4-րդ եռամսյակում հողային ծածկույթի ծանր մետաղներով աղտոտվածության ուսումնասիրման համար Լոռու մարզում իրականացվել են դիտարիումներ: 24 Ուսումնասիրվել են ֆոնային տարածքներ՝ կապված հիմնականում հանքարդյունաբերական տարածքների հետ: Լոռու մարզում ուսումնասիրված հողերում քրոմի պարունակությունը գերազանցում է համապատասխան ՍԹԿ-ն՝ 1.7-25.0 անգամ. վանադիումի պարունակությունը՝ 1.1-2.0 անգամ, նիկելի պարունակությունը՝ 6.0-24.5 անգամ, պղնձի պարունակությունը՝ 58.7-102.7 անգամ, ցինկի պարունակությունը՝ 2.5- 13.6 անգամ, արսենի պարունակությունը՝ 3.0-36.5 անգամ և մանգանի պարունակությունը՝ 1.1-2.5 անգամ: Կապարի պարունակությունը չի գերազանցել համապատասխան ՍԹԿ-ն: Լոռու մարզի հողերի աղտոտվածության բաշխվածության քարտեզները ներկայացված են ստորև բերված նկարներում:

Ջրային ռեսուրսներ

Աշխարհագրական տեսակետից ուսումնասիրվող տարածքը բնութագրվում է տիպիկ բարձր լեռնային, խիստ կտրտված ռելիեֆով, որտեղ առկա են խոր ձորեր և խոշոր բարձրացումներ լեռնաշղթաների և առանձին գագաթների տեսքով: Տարածքի բարձր գագաթներն են՝ Շեկգելը (2401.5 մ), Հալաբը, (3016 մ) և Քոշաքարը (2812 մ) Բազումի լեռնաշղթայում և Թեժսարն (3101 մ) ու Փոքր Մայմեխը (2534.8 մ) Փամբակի լեռնաշղթայում: Այս երկու հիմնական լեռնազանգվածները բաժանվում են միմյանցից տարածքի ամենախոշոր Փամբակ և Աղստև գետերով:

Լեռնային աղբյուրներով հարուստ Բազումի և Փամբակի լեռնաշղթաների լանջերից սկիզբ են առնում բազմաթիվ առուներ և գետակներ, որոնք սնում են Փամբակ և Աղստև գետերը: Այդ գետակներից առավել նշանակալից են Թեժսարը, Շամլուղը, Տանձուտը, Գարպին, Վանաձորը, Բնձորը և Քարաբերդը: Լայն կուտակման գետահովիտ ունի Փամբակ գետը Վանաձոր և Սպիտակ քաղաքների շրջակայքում և նրանց միջև: Սկսած Վանաձոր երկաթուղային կայարանից այդ գետահովիտը կտրուկ նեղանում է, առաջացնելով զառիթափ լանջեր, որոնք նույնպես մասամբ ծածկված են անտառով:

Քանի որ լեռնային գետերի հոսքի արագությունը շատ մեծ է հատկապես վերին հոսանքներում, իսկ ստորին հոսանքներում արագությունը համեմատաբար նվազում է և գետերը առաջացնում են համեմատաբար լայնարձակ գետահովիտներ: Ուսումնասիրվող տարածքում կան բազմաթիվ լեռնային աղբյուրներ, որոնց ջուրը պիտանի է խմելու համար: Շրջանում կան նաև տարբեր հանքային ջրերի աղբյուրներ:

ՀՀ-ում Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոնն իրականացնում է մակերևութային ջրերի քանակական և որակական մոնիթորինգ: Մակերևութային ջրերի քանակի մոնիթորինգի դիտացանցում ընդգրկված է գետերի, ջրանցքների, ջրամբարների և Սևանա լճի 93 դիտակետ, որոնցում կատարվում են ամենօրյա

հիդրոլոգիական դիտարկումներ՝ օդի և ջրի ջերմաստիճանների, ջրի մակարդակի, սառցային երևույթների և ջրի ելքի չափումներ:

Միջավայրի պայմանների և մարդու առողջության վրա բացասաբար ազդող ֆիզիկական, քիմիական և կենսաբանական աղտոտիչների թափանցումը. առաջացումն ու կուտակումը բնական ջրերում կոչվում է ջրի աղտոտում: Ջրի աղտոտման աղբյուրները հետևյալն են.

- կենցաղային հոսքաջրերը.
- արդյունաբերական հոսքաջրերը.
- ձնհալի և անձրևների ժամանակ հողահանդակներից տեղափոխված պեստիցիդները.
- բնակավայրերից վնասակար նյութերը.
- անձրևի և ձյան միջոցով՝ մթնոլորտից անջատվող աղտոտող նյութերը:

Աղտոտման աղբյուրները կարող են լինել ինչպես կետային. այնպես էլ ցրված: Կենցաղային հոսքաջրերը հիմնականում աղտոտված են լինում կենսաձին նյութերով. արդյունաբերական հոսքաջրերը՝ առավել հաճախ նավթամթերքներով. ֆենոլներով. ծանր մետաղներով (կապար. կադմիում. պղինձ. ցինկ և այլն) և բարդ օրգանական միացություններով (սինթետիկ լվացամիջոցներ. ներկեր. ճարպեր). որոնք վատթարացնում են ջրի որակը. խմելու և սննդի մեջ օգտագործելու համար դարձնում ոչ պիտանի. խախտվում են ջրային ավազանի կենսաբանական շարժընթացները. նվազում է աղտոտող նյութերից ջրի ինքնամաքման հատկությունը. փոխվում է ջրային կենսաբազմազանության կազմն ու սննդային արժեքը: Կենցաղային հոսքաջրերը հիմնականում պարունակում են աղիքային վարակիչ հիվանդությունների հարուցիչներ:

2024 թվականի 1-ին եռամսյակում մակերևութային ջրերի հիդրոլոգիական ռեժիմի դիտարկումներ իրականացվել են 91 հիդրոլոգիական դիտակետում. այդ

թվում՝ 80 գետային, 2 ջրանցքի, 5 ջրամբարային (Արփի լիճ, Ախուրյան, Մարմարիկ, Ապարան, Ագատ) և 4 լճային (Սևանա լճում): Դիտակետերում իրականացվում են ամենօրյա դիտարկումներ մակերևութային ջրերի հիդրոլոգիական ռեժիմի վերաբերյալ (ջրի մակարդակ, ջրի և օդի ջերմաստիճան, սառցային երևույթներ (առկայության դեպքում), ջրի ելքի չափումներ): 59 օպերատիվ դիտակետերից ամենօրյա ռեժիմով ստացվում են տվյալներ մակերևութային ջրերի հիդրոլոգիական ռեժիմի վերաբերյալ:

ՀՀ տարածքում ջրային ռեսուրսների ֆոնային աղտոտվածությունը վերահսկվում է Շրջակա միջավայրի նախարարության «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի կողմից: ՀՀ Կառավարության 2011թ. հունվարի 27-ի «Կախված տեղանքի առանձնահատկություններից յուրաքանչյուր ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրի որակի ապահովման նորմերը սահմանելու մասին» N75-Ն որոշմամբ Հայաստանում մակերևութային ջրերի որակի գնահատման համակարգը ջրի քիմիական որակի յուրաքանչյուր ցուցանիշի համար տարբերակում է կարգավիճակի հինգ դաս «գերազանց» (1-ին դասի «լավ» (2-րդ դաս), «միջակ» (3-րդ դաս), «անբավարար» (4 րդ դաս) և «վատ» (5-րդ դաս): Ջրի քիմիական որակի ընդհանրական գնահատականը ձևավորվում է վատագույն որակ ցուցաբերող ցուցանիշի դասով: ՀՀ տարածքում ջրային ռեսուրսների կառավարումը կատարվում է 6 ջրավազանային կառավարման տարածքների միջոցով: Մակերևութային ջրերի որակի մոնիթորինգի դիտացանցում ընդգրկված է 6 ջրավազանային կառավարման տարածքի ջրային ռեսուրսների 151 դիտակետ: Սպիտակ համայնքը գտնվում է Փամբակ գետի ջրահավաք ավազանում, որը ներառված է Հյուսիսային ջրավազանային կառավարման տարածքում (ՋՏԿ): Համաձայն 2024 թ. առաջին եռմասյակի շրջակա միջավայրի վիճակի վերացերյալ տեղեկագրում բերված տվյալների, 2024 թ.-ին Հյուսիսային ՋՏԿ-ում մակերևութային ջրերի որակի մոնիթորինգն իրականացվում է 22 դիտակետում: Փամբակ գետի ջրի որակը Խնկոյան գյուղից վերև մարտին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս). Սպիտակ քաղաքից ներքև՝ հունվար և մարտ ամիսներին

«անբավարար» (4-րդ դաս), փետրվարին՝ «միջակ» (3-րդ դաս), Վանաձոր քաղաքից վերև ջրի որակը երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), Վանաձոր քաղաքից ներքև երեք ամիսների ընթացքում՝ «վատ» որակ (5-րդ դաս): Դեբեդ գետի ջրի որակը Մարց գետի թափման կետից ներքև, Այրում քաղաքից վերև և սահմանի մոտ հատվածներում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս): Ձորագետ գետի ջրի որակը Ստեփանավան քաղաքից վերև մարտին գնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս), գետաբերանում ջրի որակը հունվարին գնահատվել է «անբավարար» (4-րդ դաս), փետրվարին՝ «լավ» (2-րդ դաս), մարտին՝ «միջակ» (3-րդ դաս): Տաշիր գետի ջրի որակը Սարատովկա գյուղից ներքև հատվածում մարտին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս): Մարց գետի ջրի որակը գետաբերանում փետրվարին և մարտին գնահատվել է «լավ» (2-րդ դաս): Ախթալա գետի ջրի որակը գետաբերանում երեք ամիսների ընթացքում բնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս): Շնող գետի ջրի որակը գետաբերանում երեք ամիսների ընթացքում գնահատվել է «վատ» (5-րդ դաս): Աղստև գետի ջրի որակը Դիլիջան քաղաքից վերև, Դիլիջան քաղաքից ներքև, Իջևան քաղաքից վերև հատվածներում փետրվարին և մարտին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), Իջևան քաղաքից ներքև փետրվարին ջրի որակը գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), մարտին՝ «անբավարար» (4-րդ դաս): Գետիկ գետի ջրի որակը Վահան գյուղից վերև մարտին գնահատվել է «միջակ» (3-րդ դաս), գետաբերանում փետրվարին և մարտին՝ «անբավարար» (4-րդ դաս): Նախատեսվող գործունեության արդյունքում ջրային ավազանի աղտոտվածության ավելացում չի կանխատեսվում, քանի որ նախատեսվող գործունեության տարածքում և դրա մոտակայքում չկան մակերևութային ջրային ավազաններ կամ առուներ:

Կենսաբազմազանություն

Հյուսիսային Հայաստանն աչքի է ընկնում խիստ արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականությամբ, ռելիեֆի խայտադրվածությամբ և դրան համապատասխան բուսական և կենդանական հարուստ կենսաբազմազանությամբ, որը պայմանավորված է աշխարհագրական դիրքով և ծովի մակերևույթից ունեցած բարձրությամբ:

Քարտեզ 1. ՀՀ լանդշաֆտային գոտիները

Լոռվ Մարզի տարածքում տիրապետում են անտառային, լեռնատափաստանային, մերձալպյան մարգագետինները (քարտեզ 1): Անտառային պետական ֆոնդը կազմում

է 101,205 հա, որից անտառածածկ է 86 հազ. հա-ը: Անտառային ֆոնդը կազմում է մարզի տարածքի մոտ 27%-ը, հանրապետության անտառային ծածկույթի 30%-ը: Հիմնական ծառատեսակներն են՝ հաճարենին, կաղնին, բոխին և սոճին, իսկ ոչ հիմնական տեսակները՝ լորենին, կեչին, թեղին, հացենին: Անտառածածկ տարածքները ընդգրկում են Թումանյանի, Ստեփանավանի և Գուգարքի տարածաշրջանները:

Մարզում առկա են 3 արգելավայրեր («Գյուլագարակի», «Մարգահովիտի», «Կովկասյան մրտավարդի»), ընդհանուր՝ 17576հա մակերեսով, 2 բուսաբանական այգի: Անձնագրավորված են 9 բնության հուշարձան՝ 165 հա ընդհանուր մակերեսով:

Բուսական աշխարհ

Լոռվա մարզի բուսական աշխարհի տեսակային կազմը հարուստ է: Այստեղ հաշվվում է գրեթե 1650 բուսատեսակ: Լոռու մարզը հարուստ է անտառներով, որի կազմի մեջ մտնող 150 ծառատեսակները մեծամասամբ արժեքավոր են՝ հազվագյուտ ու էնդեմիկ:

2008 թվականի օգոստոսի 14 –ի «Հայաստանի Հանրապետության բնության հուշարձանների ցանկը հաստատելու մասին» N 967-Ն որոշմամբ Լոռու մարզից ընդգրկվել են 9 բնության հուշարձան՝ 165 հա ընդհանուր մակերեսով:

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի «ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» N 72-Ն որոշման Լոռվա մարզում հանդիպում են կարմիրգրքյան շուրջ 44 բուսատեսակներ և 11 տեսակ սնկեր (աղյուսակ 1 և 2):

Աղյուսակ 1. Լոռվա մարզում հանդիպող Կարմիրգրքյան բույսերը:

N	Լատիներեն անվանումը	Հայերեն անվանումը	Կատեգորիա
1.	<i>Sagittaria sagittifolia</i>	Նետախոտ նետախոտանման	CR B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(i,ii,iii,iv)

2.	<i>Sagittaria trifolia</i>	Նետախոտ եռատերև	CR B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(i,ii,iii,iv)
3.	<i>Bupleurum koso-poljanskyi</i>	Եզնակող Կոզո-Պոլյանսկու	VU B 1 ab (ii,iii,iv)+2 ab (ii,iii,iv)
4.	<i>Bupleurum pauciradiatum</i>	Եզնակող սակավաճաճանչ	VU* B 1 ab(ii,iii) + 2 ab(ii,iii)
5.	<i>Tamamschjaniella rubella</i>	Թամաշյանիելա կարմրավուն	CR B 1 ab(ii,iii,v) + 2 ab(ii,iii,v)
7.	<i>Aristolochia iberica</i>	Արիստոլոխիա վրացական	EN B 1 ab(i,iii,iv) +2 ab(i,iii,iv)
8.	<i>Asphodeline taurica</i>	Թադաղու դրիմյան	EN B 1 ab(i,ii,iii) + 2 ab(i,ii,iii)
9.	<i>Anthenaria caucasiaca</i>	Կատվատոտիկ կովկասյան	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
10.	<i>Atropa belladonna</i>	Շիկատակ	VU B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(ii,iii,iv)
11.	<i>Jurinea praetermissa</i>	Յուրինեա չնկատված	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
12.	<i>Psephellus debedicus</i>	Պսեֆելուս դեբեդի	EN B 1 ab(i,ii) + 2 ab(i,ii)
13.	<i>Tragopogon tuberosus</i>	Սինձ պալարակիր	VU B 1 ab(i,ii,iii) + 2 ab(i,ii,iii)
14.	<i>Cerastium capillatum</i>	Ճոճուկ մազոտ	CR B 1 ab (ii,iii,iv,v) + 2 ab(ii,iii,iv,v); D
15.	<i>Coccyganthe flos-cuculi</i>	Կկվածաղիկ	CR B 1 ab(i,ii,iii,v) + 2 ab(i,ii,iii,v)
16.	<i>Colchicum umbrosum</i>	Շնդեղ ստվերային	CR B 1 ab(i,ii,iii,v) + 2 ab(i,ii,iii,v)
17.	<i>Carex bohemica</i>	Բոշխ բոհեմական	EN* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
18.	<i>Eriophorum latifolium</i>	Կիզխոտ լայնատերև	VU* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
19.	<i>Rhododendron caucasicum</i>	Մրտավարդ կովկասյան	EN B 1 ab(iii,iv) + 2 ab(iii,iv)
20.	<i>Astragalus lunatus</i>	Գազ կիսալուսնաձև	CR B 1 ab(i,ii,iii) + 2 ab(i,ii,iii)
21.	<i>Hedysarum elegans</i>	Կուրկուրան հիասքանչ	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)

22.	<i>Oxytropis armeniaca</i>	Գառնառվուտ հայկական	EN B 1 ab(i,ii,iii) + 2 ab(i,ii,iii)
23.	<i>Gladiolus dzhavakheticus</i>	Թրաշուշան Ջավախքի	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
24.	<i>Iris sibirica</i>	Հիրիկ սիբիրյան	VU* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
25.	<i>Utricularia intermedia</i>	Ջրապղուկ միջին	EN* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
26.	<i>Fritillaria collina</i>	Արքայածաղիկ բլրակային	EN B 1 ab(i,ii,iii,iv) + 2 ab(i,ii,iii,iv)
27.	<i>Gagea lutea</i>	Սագասոխուկ դեղին	EN B 1 ab(i,ii,iii,v) + 2 ab(i,ii,iii,v)
28.	<i>Asplenium woronowii</i>	Ասպլեն Վորոնովի	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
29.	<i>Athyrium distentifolium</i>	Ձարխոտ բաժանետերև	EN* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
30.	<i>Polystichum braunii</i>	Բանպոտ Բրաունի	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
31.	<i>Salvinia natans</i>	Ծովուսպ լողացող	CR B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
32.	<i>Nymphaea alba</i>	Ջրաշուշան սպիտակ	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
33.	<i>Chamaenerion dodonaei</i>	Նեղտերև Դոդոնի	EN* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
34.	<i>Corallorhiza trifida</i>	Կորալորիզ եռաբաժան	CR B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(ii,iii,iv)
35.	<i>Epipogium aphyllum</i>	Էպիպոգիում անտերև	EN B 1 ab(i,ii,iii,iv) + 2 ab(i,ii,iii,iv)
36.	<i>Primula amoena</i>	Գնարբուկ սքանչելի	VU B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(ii,iii,iv)
37.	<i>Primula cordifolia</i>	Գնարբուկ սրտատերև	CR B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(ii,iii,iv)
38.	<i>Anemone ranunculoides</i>	Վարդակակաչ գորտնուկային	EN B 1 ab(ii,iii) + 2 ab(ii,iii)
39.	<i>Ranunculus linqua</i>	Գորտնուկ երկարաբաժան	EN* B 1 ab(i,ii,iii,iv) + 2 ab(i,ii,iii,iv)
40.	<i>Crataegus microphylla</i>	Ալոն փոքրատերև	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
41.	<i>Potentilla erecta</i>	Մատնունի ուղիղ	CR B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
42.	<i>Thesium procumbens</i>	Թեզիում փռված	EN* B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)

43.	Verbascum atrovioleaceum	Խոնդատ մուգ մանուշակագույն	EN B 1 ab(iii) + 2 ab(iii)
44.	Atropa bella-donna	Շիկատակ	VU B 1 ab(ii,iii,iv) + 2 ab(ii,iii,iv)

Աղյուսակ 1. Լոռվա մարզում հանդիպող Կարմիրգրքյան սնկերը:

N	Լատիներեն անվանումը	Հայերեն անվանումը	Կատեգորիա
1.	Amanita muscaria	Ճանճասպան կարմիր	VU
2.	Amanita phalloides	Դժգույն գարշասունկ	VU
3.	Asterophora lycoperdoides	Աստերոֆորա անձրևային	DD
4.	Battarrea phalloides	Բատարեա թիակաձև	EX
5.	Boletus edulis	Սպիտակ սունկ	VU
6.	Macrolepiota puellaris	Հովանոցասունկ աղջկական	EN
7.	Macrolepiota rhacodes	Հովանոցասունկ կարմրող	EN
8.	Phallus caninus	Մուտինուս շնային	EN
9.	Phallus impudicus	Թիակիկ սովորական	EN
10.	Strobilomyces strobilaceus	Կոնասունկ փաթիլատիկ	VU
11.	Suillus grevillei	Յուղասունկ կվենու	EN

Strobilomyces strobilaceus

Battarreia phalloides

Amanita phalloides

Macrolepiota rhacodes

Վանաձոր քաղաքում և հարակից շրջաններում հանդիպում են անոթավոր բույսերի 99 ընտանիքի և 342 ցեղի պատկանող 679 տեսակ, որոնցից 23 տեսակը ընդգրկված է ՀՀ Կարմիր գրքում (քարտեզ):

Primula cordifolia

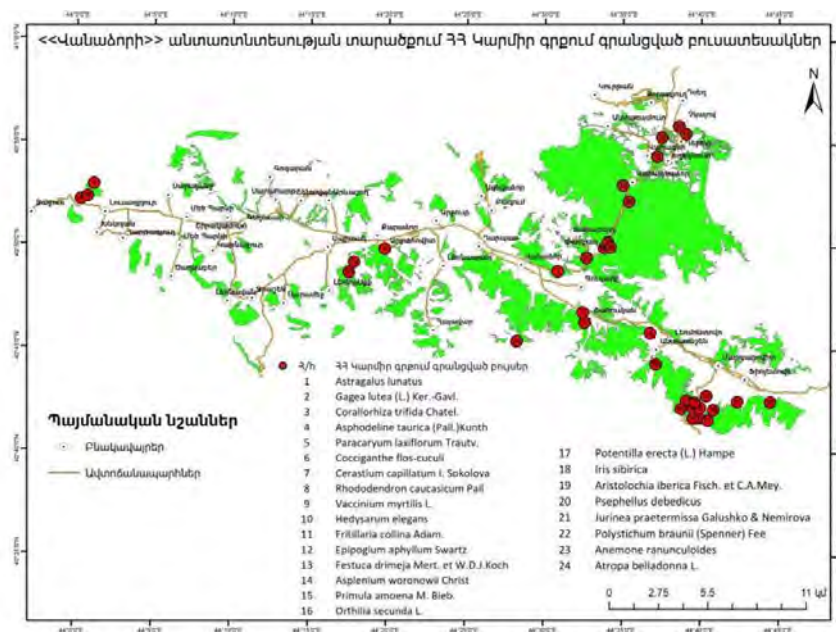
Ranunculus lingua

Atropa bella-donna

Asphodeline taurica

Քարտեզ 2. Վանաձորի քաղաքի և հարակից շրջանների ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված բուսատեսակների քարտեզը:

Կենդանական աշխարհը

Կենդանական աշխարհը ներկայացված է Կովկասյան լայնատերև անտառներին բնորոշ տեսակներով: Տարածքի կենդանական աշխարհի բազմազանությանն ու հարստությանը նպաստում է լեռնային խիստ կտրտված ռելիեֆը, անտառները և ջրերի առատությունը:

Իր աշխարհագրական դիրքի և բնության տարրերի տարատեսակության շնորհիվ Լոռին առանձնանում է նաև իր կենդանական աշխարհի բազմազանությամբ: Աշխարհագրական դիրքի առումով մարզն ընկած է Կովկասյան և փոքրասիական կենդանաաշխարհագրական մարզերի միջև: Արևելքից մասամբ մարզին հարում է նաև Իրանական (ընդգրկում է Կուր Արաքսյան դաշտավայրերին կից նախալեռները) կենդանաաշխարհագրական մարզը: Սակայն ամենամեծ ազդեցությունն ունի Կովկասյան մարզը: Լոռու կենդանական աշխարհի շատ տեսակներ ընդհանուր են այլ մարզերի համար: Հանդիպում են նաև կենդանիների այնպիսի տեսակներ, որոնք հատուկ են միայն Հայկական լեռնաշխարհին և Լոռու մարզին:

Լեռնատափաստանային գոտու կենդանական աշխարհին բնորոշ են կրծողները, որոնցից լայն տարածում ունեն դաշտամուկը (*Arvicolinae*), ճագարամուկը (*Dipodidae*), կույր մուկը (*Mus caecus*), համստերը (*Cricetinae*): Տարածված են նաև կզաքիսը (*Saltus martes*), գետնասկյուռը (*Spermophilus citellus*), գորշ գայլը (*Canis lupus*), աղվեսը (*Vulpes*): Թռչուններից տարածված են բաղը (*Anatidae*), գորշ կաքավը (*Perdix cinerea*), շիկահավը (*Erithacus rubecula*), ճնճուկը (*Passeridae*), լորը (*Coturnix*), կաքավը (*Perdix*), արտույտ անտառային (*Lullula arborea*), ծիծեռնակը (*Hirundinidae*), կաչաղակը (*Pica*), արծիվը (*Aquila*), բազեն (*Falco*) և այլն: Այստեղ սողունները քիչ

են: Մերձալպյան և ալպյան գոտին ունի աղքատ կենդանական աշխարհ, որի պատճառը բնակլիմայական աննպաստ պայմաններն են: Այստեղ հանդիպում են լեռնային տափաստաններին բնորոշ կենդանիներ՝ աղվես, գայլ, նապաստակ (Leporidae), աքիս (*Mustella nivalis*), դաշտամուկ սովորական (*Arvicolinae peculiaris*), քարաբնակ կզաքիս:

Վանաձորի և հարակից շրջանների անտառների, լեռնային մարգագետինների, ինչպես նաև խիստ կտրտված ռելիեֆի և հարուստ ժայռաբեկորների առկայությունը նպաստավոր են թռչունների ապրելամիջավայրի և բազմազանության համար: Ընդհանուր առմամբ, տարածաշրջանում հանդիպում են թռչունների մոտ 150 տեսակ, որոնց մոտ 75%-ը բնադրում են այդ տարածքներում, իսկ մնացածը հանդիպում են միայն չուի ժամանակ և ձմեռում են: Մոտ 25 տեսակներ գրանցված են Հայաստանի Կարմիր գրքում, դրանք բոլորը գնահատված են ԲՊՄՄ Կարմիր ցուցակում, սակայն այստեղ միայն վեցն ունեն վտանգման կատեգորիա:

Մարզի կենդանական աշխարհը բավական աղքատացել է մարդու տնտեսական գործունեության պատճառով: Կան կենդանիների տեսակներ, որոնք անհետացել են կամ էլ անհետացման եզրին են:

Հավաքվել և վերլուծվել է տվյալ տարածաշրջանի ֆաունայի վերաբերյալ գրեթե ամբողջ գիտական տեղեկատվությունը: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել տվյալ մարզին բնորոշ (<< կենդանիների Կարմիր գրքում 2010թ.) կարմիր գրքում գրանցված կենդանիների առկայությանը (քարտեզ 3): Տվյալ տարածաշրջանում կարմիր գրքյան կենդանատեսակներից հանդիպում են՝ Դալի ժայռային մողեսը (*Darevskia dahli*), Մարգագետնային մողեսը (*Darevskia praticola*), Ռոստոմբեկովի մողեսը (*Darevskia rostombekov*), Փոքրասիական մողեսը (*Parvilacerta parva*), Կաղնու մեծ երկարաբեղիկը (*Cerambyx cerdo acuminatus*), Սանրաբեղ չրիկանը (*Ctenicera pectinicornis*), Գառնանգը (*Gypaetus barbatus*), Գիշանգը (*Neophron percnopterus*), Սպիտակագլուխ անգը (*Gyps fulvus*), Ցախաքլորաորս (*Accipiter gentilis*), Փոքր

ենթարծիվ (*Aquila pomarina*), Տափաստանային արծիվ (*Aquila nipalensis orientalis*), Քարարծիվ (*Aquila chrysaetos*), Գաճաճ արծիվ (*Hieraaetus pennatus*), Սապսան (*Falco peregrinus*), Գեղանի կոունկ (*Arthropoides virgo*), Բվեճ (*Bubo bubo*), Կիսասպիառակավիզ ճանճորս (*Ficedula semitorquata*), Գորշ ականջեղ (*Plecotus auritus*), Գորշ արջ (*Ursus arctos*) Անտառակառու (*Felis silvestris*):

Համաձայն ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի «ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրքը հաստատելու մասին» N 71-Ն որոշման Մարզի տարածքում հանդիպում է շուրջ 58 կարմիրգրքյան տեսակ:

Darevskia praticola

Gypaetus barbatus

Bubo bubo

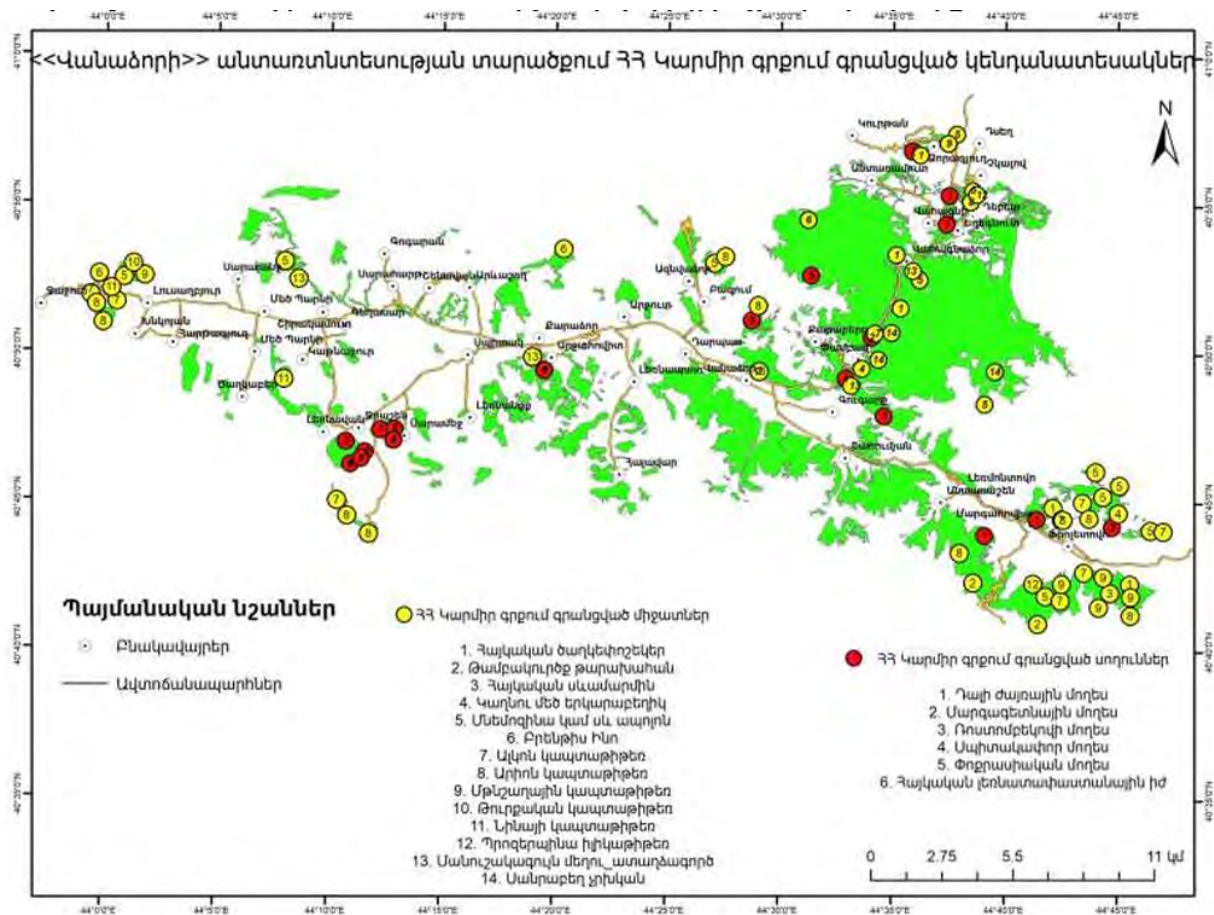
Sperophilus xanthoprymnus

N	Լատիներեն անվանումը	Հայերեն անվանումը	Կատեգորիա
1.	Gyraulus albus	Սպիտակ խխունջ	EN B 1a+B2a
2.	Vertigo angustior	Նեղ խխունջ	CR B1a+B2a

3.	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	Ճպուռ պահճային	EN B1a+B2a
4.	<i>Duvalius stepanavanensis</i>	Ստեփանավանյան առվակային գնայուկ	CR B2a
5.	<i>Ctenicera pectinicornis</i>	Սանրաբեղ չրխկան	VU B 1b
6.	<i>Cerambyx cerdo</i> <i>acuminatus</i>	Կաղնու մեծ երկարաբեղիկ	VU B 1a+B 2a
7.	<i>Maculinea nausithous</i>	Մթնշաղային կապտաթիթեռ	VU B 1a+B2a
8.	<i>Bombus terrestris</i>	Իշամեղու գետնային	VU B1a+B2a
9.	<i>Gobio persus</i>	Քուռի քաղթակ	DD
10.	<i>Sabanejewia aurata</i>	Առաջավորասիական ծական	DD
11.	<i>Ommatotriton ophryticus</i>	Փոքրասիական տրիտոն	CR B2ab (iii,v)
12.	<i>Testudo graeca</i>	Միջերկրածովային կրիա	VU A2cd; B1a+2ab (iii)
13.	<i>Parvilacerta parva</i>	Փորասիական մողես	CR A2ac
14.	<i>Darevskia praticola</i>	Մարգագետնային մողես	VU B1ab(iii)+2a
15.	<i>Darevskia dahli</i>	Դալի ժայռային մողես	EN B1a+2a
16.	<i>Darevskia rostombekov</i>	Ռոստոմբեկովի մողես	EN B2ab (ii, iii)
17.	<i>Darevskia unisexualis</i>	Սպիտակափոր մողես	VU B1a
18.	<i>Vipera (Pelias) eriwanensis</i>	Հայկական լեռնատափաստանային իժ	VU B1ab(iii, v)
19.	<i>Podiceps grisegena</i>	Մոխրաայտ սուզակ	VU D1
20.	<i>Ciconia nigra</i>	Սև արագիլ	VU D1
21.	<i>Milvus milvus</i>	Կարմիր ցին	EN B1a; D
22.	<i>Gypaetus barbatus</i>	Գառնանգղ	VU D1

23.	<i>Neophron percnopterus</i>	Գիշանգղ	EN A2bcde+3bcde+4bcde
24.	<i>Gyps fulvus</i>	Սպիտակագլուխ անգղ	VU D1
25.	<i>Circaetus gallicus</i>	Օձակեր արծիվ	VU D1
26.	<i>Accipiter gentilis</i>	Ցախաքլորաորս	VU B1ab(iii)+2ab(iii); D1
27.	<i>Aquila pomarina</i>	Փոքր ենթարծիվ	VU D1
28.	<i>Aquila clanga</i>	Մեծ ենթարծիվ	VU C2a(ii)
29.	<i>Aquila nipalensis orientalis</i>	Տափաստանային արծիվ	VU C2a(i); D1
30.	<i>Aquila chrysaetos</i>	Քարարծիվ	VU D1
31.	<i>Hieraetus pennatus</i>	Գաճաճ արծիվ	VU D1
32.	<i>Falco naumanni</i>	Տափաստանային հողմավար բազե	VU A2bce+3bce+4bce
33.	<i>Falco cherrug</i>	Բալորան	EN A2bcd+3cd+4bcd
34.	<i>Falco peregrinus</i>	Սապսան	VU D1
35.	<i>Tetrao mlokosiewicz</i>	Կովկասյան մարեհավ	VU D1
36.	<i>Tetraogallus caspius</i>	Վայրի հնդկահավ	VU B1a+2a; C2a(i); D 1
37.	<i>Arthropoides virgo</i>	Գեղանի կռունկ	B1ab(iii)+2ab(iii)
38.	<i>Grus grus</i>	Մոխրագույն կռունկ	EN D
39.	<i>Crex crex</i>	Մարգահավ	VU B1ab(iii)+2ab(iii)
40.	<i>Gallinago media</i>	Կրկնակտցար	VU B1ab(iii)+2ab(iii)
41.	<i>Bubo bubo</i>	Բվեճ	VU B1a; C2a(i); D1
42.	<i>Coracias garrulus</i>	Ներկարար	VU B1ab(iii)
43.	<i>Dryocopus martius</i>	Սև փայտփոր	VU D1
44.	<i>Ficedula semitorquata</i>	Կիսասպիտակավիզ ճանճորս	DD
45.	<i>Tichodroma muraria</i>	Կարմրաթև մագլցող	DD

46.	<i>Loxia curvirostra</i>	Խաչկտուց	DD
47.	<i>Neomys schelkovnikov</i>	Շելկովնիկովի կուտորա	EN B1a+2a
48.	<i>Rhinolophus mehelyi</i>	Մեհելիի պայտաքիթ չղջիկ	B1a+2ab(iii)
49.	<i>Miniopterus schreibersi</i>	Սովորական երկարաթև չղջիկ	<i>Miniopterus schreibersi</i>
50.	<i>Barbastella leucomelas</i>	Ասիական լայնականջ չղջիկ	VU B1ab(iii)
51.	<i>Plecotus auritus</i>	Գորշ ականջեղ	VU B1a
52.	<i>Sicista armenica</i>	Հայկական մկնիկ	EN B1a
53.	<i>Spermophilus xanthoprymnus</i>	Փոքրասիական գետնասկյուռ	EN B2ab (ii, iii, iv)
54.	<i>Microtus (Sumeriomys) schidlovskii</i>	Շիդլովսկու դաշտամուկ	EN B1ab (ii, iii, v)
55.	<i>Ursus arctos</i>	Գորշ արջ	VU B1 b(iii)
56.	<i>Vormela peregusna</i>	Խայտաքիս	VU A2c+B1 b(iii)
57.	<i>Lutra lutra</i>	Զրասամույր	EN D
58.	<i>Felis silvestris</i>	Անտառակատու	VU B1ab(iii)

Քարտեզ 3. Վանաձորի քաղաքի և հարակից շրջանների ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված կենդանատեսակները:

Ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվել է, որ Մեծ պարնի բնակավայրում բացակայում են Կարմիրգրքյան տեսակները:

Լոռվա մարզի բնության հատուկ պահպանվող տարածքները

Լոռու մարզը հանդիսանում է Հայաստանի կենսաբազմազանության կարևոր տարածաշրջաններից մեկը: Այստեղ հանդիպում են հազվագյուտ բույսեր, կենդանիներ և առանձնահատուկ էկոհամակարգեր, որոնք ունեն **գիտական և պահպանման** մեծ նշանակություն:

«Սոճուտ» դենդրոպարկ (35 հա)

 Էդմոն Լեոնովիչի անվան Սոճուտ դենդրոպարկ, հայտնի նաև որպես Ստեփանավանի դենդրոպարկ, գտնվում է Լոռու մարզի Գյուլագարակ գյուղում, Ստեփանավան քաղաքից 12 կմ հեռավորության վրա, Երևանից 155 կմ հյուսիս, ծովի մակերևույթից շուրջ 1450 մետր բարձրության վրա:

 Հեռավորությունը Մեծ Պարնիից՝ մոտ 40 կմ

 Բուսական կազմը – Դենդրոպարկի տարածքում գերակշռում են **Pinus sylvestris** և **Pinus kochiana** տեսակները: Այն ունի հատուկ **էկոլոգիական և գիտական արժեք**:

 Էկոհամակարգի դերը – Սոճուտի ծառերը կարևոր են ածխաթթու գազի կլանման և մթնոլորտի կայունացման համար:

«Գյուլագարակի» պետական արգելավայր (2,576 հա)

 Գտնվում է՝ Գյուլագարակ գյուղի տարածքում

 Հեռավորությունը Մեծ Պարնիից՝ մոտ 35 կմ

 Բուսական կազմը – Տարածքում աճում են **Quercus iberica**, **Carpinus betulus**, ինչպես նաև մերձարևադարձային հազվագյուտ բույսեր:

 Կենդանական աշխարհը – Այստեղ կարելի է հանդիպել **Ursus arctos** (շագանակագույն արջ), **Lynx lynx** (հովազ), **Vulpes vulpes** (աղվես):

«Կովկասյան մրտավարդենու» պետական արգելավայր (1,000 հա)

 Գտնվում է՝ Ախթալա համայնքի մոտ

 Հեռավորությունը Մեծ Պարնիից՝ մոտ 50 կմ

 Բույսերի եզակի տեսակները – Պաշտպանվող բույսերի շարքում են **Corylus colchica** և **Berberis vulgaris** տեսակները:

 Կենսաբազմազանության կարևորությունը – Տարածքը կարևոր է **Կովկասյան ֆլորայի բազմազանության** և **հնագույն ծագման տեսանկյունից**:

 «Մարգահովիտի» պետական արգելավայր (3,368 հա)

 Գտնվում է՝ Մարգահովիտ գյուղի տարածքում

 Հեռավորությունը Մեծ Պարնիից՝ մոտ 45 կմ

 Էկոհամակարգի դերը – Տարածքը կարևոր է **հիդրոլոգիական կայունության** պահպանման համար: Այստեղից սկիզբ են առնում մի քանի փոքր գետեր:

 Գիտական արժեքը – Պահպանվող տարածքը պարունակում է եզակի միջավայրային գոտիներ՝ ուսուցման և հետազոտությունների համար:

Վանաձորի Ժորա Սարուխանյանի անվան դենդրոպարկ

 Գտնվում է՝ Վանաձորում

Վանաձորի դենդրոպարկը հանդիսանում է **բուսաբանական և էկոլոգիական հետազոտությունների** կարևոր կենտրոն, որտեղ իրականացվում են գիտական ուսումնասիրություններ Հայաստանի բուսական աշխարհի պահպանման և բազմազանության վերաբերյալ:

 Հեռավորությունը Մեծ Պարնիից՝ մոտ 33 կմ

 Տարածքի բուսաբանական կազմը

 Բուսատեսակներ – Դենդրոպարկի հիմնական ծառատեսակներն են *Pinus sylvestris* (սովորական սոճի), *Quercus iberica* (Կովկասյան կաղնի), *Carpinus betulus* (Եվրոպական թխկի):

 Տարածքի ֆլորա – Այստեղ պահպանվում են մերձարևադարձային և բարեխառն գոտու խառնաշերտ բուսականություն, ինչը դարձնում է այն յուրահատուկ գիտական ուսումնասիրությունների համար:

 Օդի մաքրում – Տարածքի սոճիները գործում են որպես **բնական ֆիլտր**, կլանելով ածխաթթու գազը և արտազատելով թթվածին:

 Հողերի պաշտպանություն – Դենդրոպարկի բուսականությունը պաշտպանում է **հողի էրոզիայից**, ինչը կարևոր է բնական կայունության ապահովման համար:

 Կենսաբազմազանության ապաստարան – Տարածքում բնակվում են տարբեր տեսակների թռչուններ և փոքր կաթնասուններ, որոնք նպաստում են **էկոհամակարգի կայունությանը**:

Պատմության Եվ Մշակույթի Անշարժ Հուշարձաններ

Հայաստանի Հանրապետության Կառավարություն 29 Հունվարի 2004 Թվականի N 49-Ն Որոշմամբ հաստատված են Հայաստանի Հանրապետության Լոռու Մարզի Պատմության Եվ Մշակույթի Անշարժ Հուշարձանների Պետական Ցուցակը, ըստ որի Լոռու մարզի Սպիտակ քաղաքում և Մեծ Պառնի բնակավայրում հաշվառված են հետևյալ հուշարձանները:

Սպիտակ քաղաք

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1				ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ	Ք.ա. 2 հազ.	քաղաքի հս-աե մասում, Փամբակ գետի ձախ ափին, ալրադաց կոմբինատի դիմաց	<	
	1.2			Ղամբարանադաշտ	Ք.ա. 2 հազ.	կոմբինատի տարածքում և շրջակայքում	<	
2				ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ «ՍԱՐԴԱՐԻ ԲՆՈՒՐ» («ՍԱՐԴԱՐԻ ԿՈՆԴ»)	Ք.ա. 3-1 հազ.	քաղաքի ամ մասում	<	
3				ԳԵՐԵՉՄԱՆՈՑ	19-20-րդ դդ.	Շահումյան փող.	S	
4				ԳԵՐԵՉՄԱՆՈՑ	19-20-րդ դդ.	N 1 դպրոցի մոտ	S	
	4.1			Տապանաքար	1841 թ.		S	
5				ԳՅՈՒՂԱՏԵՂԻ «ԲԱԿԵՐ»	Ք.ա. 4-3 հազ., 15-16-րդ դդ.	քաղաքի հվ մասում	<	«Գյուղներ» կոչվող վայրում
	5.1			Գերեզմանոց	15-16-րդ դդ.		S	
6				ՂԱՄԲԱՆԱԲՆՈՒՐ	Ք.ա. 3 հազ. 2 կես	Սպիտակ-Վանաձոր ճանապարհի ձախ եզրին	<	
7				ԵԿԵՂԵՑԻ	2001 թ.	քաղաքի մեջ	<	
8				ԿԱՄՈՒՐՋ	19-րդ դ.	քաղաքի մեջ, ավտոկայանից ոչ հեռու	S	միաթռիչք
9				ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՀՎԱԾՆԵՐԻՆ	1968 թ.	քաղաքային զբոսայգում	S	Ճարտ. Գ. Գյուլխասյան
10				ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ ԱԼ. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ	1966 թ.	N 1 դպրոցի բակում	S	
11				ՀՈՒՇԱՐՉԱՆ Դ. ՏԵՐ-ՍԻՍՈՆՅԱՆԻ	1965 թ.	N 2 դպրոցի բակում	<	
4				ԵԿԵՂԵՑԻ	1910-1914 թթ.	գյուղից մեջ, դպրոցի մոտ	<	ռուսական

4.1	Խաչքար	12-13-րդ դդ.		Հ	
4.2	Խաչքար	13 դ.	հենած է եկեղեցու ամ պատին	Հ	հատված
5	ԽԱՉՔԱՐ	13 դ.	գյուղում	Հ	հատված, Կիրակոսյան Արտյուշայի բակում
6	ԽԱՉՔԱՐ	13 դ.	գյուղում	Հ	հատված, Բաղդասարյան Անուշի բակում
7	ԽԱՉՔԱՐ	13 դ.	գյուղում	Հ	հատված, Բաղդասարյան Անուշի բակում
8	ԽԱՉՔԱՐ	13-14-րդ դդ.	գյուղում	Հ	հատված, Բաղդասարյան Անուշի բակում
9	ԽԱՉՔԱՐ	13-14-րդ դդ.	գյուղում	Հ	հատված, Խավթարյան Վոլոդյայի բակում
10	ԽԱՉՔԱՐ	14-15-րդ դդ.	գյուղում	Հ	հատված, Սարուխանյան Սիրեկանի բակում
11	ԽԱՉՔԱՐ	14-15-րդ դդ.	գյուղում	Հ	հատված, Ներկարարյան Արտյի բակում
12	ԽԱՉՔԱՐ	15 դ.	գյուղի հս-աե մասում	Հ	հատված
13	ԿԱՄՈՒՐԶ	9-13-րդ դդ.	Զորագետի վրա	Հ	ավերված
14	ԿԱՄՈՒՐԶ	11 դ.	գյուղի մեջ	Հ	
15	ՀՈՒԵԱՐՁԱՆ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՀԿԱԾՆԵՐԻՆ	1970-ական թթ.	գյուղի մեջ	S	

10.10	Սրահ	17 դ.	կից է փոքր եկեղեցուն ամ-ից	Հ	
10.11	Սրբատեղի «Օխտը մոնթի»		համալիրի ստորին մասում, «Օծի պորտ» աղբյուրի մոտ	Հ	ըստավանդության այստեղ օծի խայթից մահացել են Հովհաննես Գ օծնեցու 7 աշակերտները

19			ԽԱՉՔԱՐ ՍԲ. ԿԻՐԱԿԻ (ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ)	1188 թ.	գյուղի հվ-ամ եզրին, Զաղացաձոր տանող ճանապարհին	Հ	
20			ԽԱՉՔԱՐ ԹՈՄԱ ՔԱՀԱՆԱՅԻ	1201 թ.	գյուղից 2.5 կմ ամ	Հ	
21			ԽԱՉՔԱՐ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ՔԱՀԱՆԱՅԻ	1223 թ.	ավտոտեխսպասարկման կայանի տարածքում	Հ	
22			ԽԱՉՔԱՐ	1273 թ.	Բերդաձորում	Հ	

23			ԽԱՉՔԱՐ ՄԽԻԹԱՐԻ	13 դ.	ավտոտեխսպասարկման կայանի տարածքում	Հ	
24			ԿԱՍՈՒՐԶ	13 դ.	Շերեք գետակի վրա, Ջրաղացաձորում	Հ	
25			ՀՈՒՇԱՂԲՅՈՒՐ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՀԿԱԾՆԵՐԻՆ	1960 թ.	Ալավերդի-Ախթալա ճանապարհի ծախս կողմում	Տ	
26			ՀՈՒՇԱՂԲՅՈՒՐ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՀԿԱԾՆԵՐԻՆ	1963 թ.	գյուղի կենտրոնում	Տ	
27			ՀՈՒՇԱՐՁԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ՋՈՀԿԱԾՆԵՐԻՆ	1982 թ.	գյուղի հվ եզրին	Տ	քանդ.՝ Կ. Կարախանյան
28			ՀՈՒՇԱՐՁԱՆ ԱՄԱՏՈՒՐ ԿԱԽՈՅԱՆԻՆ	1978 թ.	Հաղպատավանքի ճանապարհին	Տ	
29			ՀՈՒՇԱՐՁԱՆ ԱՐԱՄԱՅԻՍ ԵՐՋՆԿՅԱՆԻՆ	1960 թ.	գյուղի մեջ	Տ	
30			ՁԻԹՀԱՆ	19 դ.		Տ	
31			ՄԱՏՈՒՐ	14-15-րդ դդ.	«Տերունական» բլրի գագաթին, գյուղից 2 կմ աե	Հ	կիսավեր
32			ՄԱՏՈՒՐ	միջնադար	«Ջվարի գաղուկ» հանդամասում	Հ	
33			ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ ՀԱՂՊԱՏ	10-20-րդ դդ.	գյուղի հվ-աե եզրին	Հ	
	33.1		Աղբյուր	1258 թ.	շրջապարսպից 100 մ աե	Հ	կառուց. է վանքի առաջնորդ Հովհաննեսը: Վերակառ. է Անտոն արքեպիսկոպոսը՝ 1827 թ.
		33.1.1	Խաչքար	1228 թ.	աղբյուրի մոտ	Հ	
		33.1.2	Խաչքար	1255 թ.	ագուցված է աղբյուրի պատին		
		33.1.3	Տապանաքար Վասիլի	1027 թ.	աղբյուրի մոտ	Հ	
		33.1.4	Տապանաքար հայր Խուչիլի	13 դ.	աղբյուրի մոտ	Հ	

33.2			Բնակարան	13 դ.	զանգակատնից 20 մ հս-աե	<	հազարաշեն, վերակառ.՝ 1643- ին
33.3			Գավիթ Սբ. Նշան եկեղեցու	1210 թ.	կից է եկեղեցուն ամ-ից	<	կառուցել է Հովհաննես Խաչենցի առաջնորդը
	33.3.1		Խաչքար Ատոմ վերակացուի	1004 թ.	ագուցված է աե պատին՝ ներքուստ	<	
	33.3.2		Խաչքար Մեսրոպի	1008 թ.	աե պատի մոտ՝ ներքուստ	<	պատվանդանի վրա
	33.3.3		Խաչքար	11-12-րդ դդ.	աե պատի տակ, Սբ. Նշան եկեղեցու մուտքից ձախ	<	հենած է պատին
	33.3.4		Խաչքար	1185 թ.		<	
	33.3.5		Խաչքար	12 դ.	գավթում, Սբ. Նշան եկեղեցու մուտքից աջ	<	
	33.3.6		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է հս խորշի մեջ՝ ներքուստ	<	
	33.3.7		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է նախորդի մոտ	<	
	33.3.8		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է նախորդի մոտ	<	
	33.3.9		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է հվ խորշի մեջ	<	
	33.3.1 0		Տապանաքար Ղավթի	11-12-րդ դդ.		<	
	33.3.1 1		Տապանաքար Կյուրիկե Բ թագավորի	1100 թ.		<	
	33.3.1 2		Տապանաքար Աբաս թագավորի	1145- 1150 թթ.		<	
	33.3.1 4		Տապանաքար Կյուրիկե թագավորի	1154 թ.		<	
	33.3.1 5		Տապանաքար Վասակի	1189 թ.		<	
	33.3.1 6		Տապանաքար Աբաս թագավորի	1192 թ.		<	
	33.3.1 7		Տապանաքար Թամար թագուհու	12 դ.		<	
	33.3.1 8		Տապանաքար Փուրթուխանի	12 դ.		<	
	33.3.1 9		Տապանաքար Սաթունի	1282-84 թթ.		<	
	33.3.2 0		Տապանաքար Բորինայի	13 դ.		<	
	33.3.2 1		Տապանաքար Գրիգոր Ամիրայի	13 դ.		<	

	33.3.2 2	Տապանաքար տեր Գրիգորեսի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 3	Տապանաքար Դավթի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 4	Տապանաքար Դովի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 5	Տապանաքար Թայիկի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 6	Տապանաքար Թուրթուխանի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 7	Տապանաքար Խաթունի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 8	Տապանաքար Խոռասի	13 դ.		Հ	
	33.3.2 9	Տապանաքար Խոստրովիկի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 0	Տապանաքար Կավթելի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 1	Տապանաքար Կարապետի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 2	Տապանաքար Համզեի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 3	Տապանաքար Հասանի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 4	Տապանաքար Հովհաննես եպիսկոպոսի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 5	Տապանաքար Մարիամի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 6	Տապանաքար Մկրտիչ վարդապետի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 7	Տապանաքար Նանայի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 8	Տապանաքար Նուսթի	13 դ.		Հ	
	33.3.3 9	Տապանաքար Ռուսուզանի	13 դ.		Հ	
	33.3.4 0	Տապանաքար Ռուսուքանի	13 դ.		Հ	
	33.3.4 1	Տապանաքար Սաթի	13 դ.		Հ	
	33.3.4 2	Տապանաքար Սասնա	13 դ.		Հ	
	33.3.4 3	Տապանաքար Սենաքերիմի	13 դ.		Հ	
	33.3.4 4	Տապանաքար Սմբատի	13 դ.		Հ	

	33.3.4 6	Տապանաքար Սմբատի	13 դ.		<	
	33.3.4 7	Տապանաքար Սևադայի	13 դ.		<	
	33.3.4 8	Տապանաքար Վանենու	13 դ.		<	
	33.3.4 9	Տապանաքար Տիրիթի	13 դ.		<	
	33.3.5 0	Տապանաքար Քուրդ Ամիրիայի	13 դ.		<	
	33.3.5 1	Տապանաքար Փիլիպոս արքեպիսկոպոսի	16 դ.		<	
	33.3.5 2	Տապանաքար Մինաս վարդապետի	1651 թ.		<	
33.4		Գավիթ Սբ. Նշան եկեղեցու	1258- 1262 թթ.		<	փոքր
	33.4.1	Խաչքար Ամենափրկիչ	1273 թ.	փոքր զավթում, Սբ. Նշան եկեղեցու մուտքի մոտ	<	
	33.4.2	Տապանաքար տեր Հովհաննեսի	13 դ.		<	
	33.4.3	Տապանաքար Աբլիասանի	14 դ.		<	
	33.4.4	Մատուռ- դամբարան	1280 թ.		<	կառուցել են Պաժած իշխանը և նրա կինը՝ Դուդան
		33.4.2.1 Տապանաքար Պաժած իշխանի	13 դ.	մատուռում	<	
33.5		Գերեզմանոց	11-20-րդ դդ.	վանքի բակում	<	
	33.5.1	Խաչքար	11 դ.		<	պատվանդանի վրա
	33.5.2	Խաչքար	12 դ.		<	պատվանդանի վրա
	33.5.3	Տապանաքար Սարկավազ Սուփեստոսի	1129 թ.	գրատան և զանգակատան միջև	<	
	33.5.4	Տապանաքար Ավետիքի	13 դ.	զանգակատան մոտ	<	
	33.5.5	Տապանաքար տեր Դանելի	13 դ.	գրատան և զանգակատան միջև	<	
	33.5.6	Տապանաքար Դավիթ քահանայի	1435 թ.	զանգակատան մոտ	<	
	33.5.7	Տապանաքար Պետրոս հայրապետի	1491 թ.	զանգակատան մոտ	<	

		33.5.8		Տապանաքար Ղուկաս քահանայի	1551 թ.	զանգակատան մոտ	<	
		33.5.9		Տապանաքար Ալեքսանի	16 դ.	զանգակատան մոտ	<	
		33.5.10		3. Տապանաքար Խոսրովի	16 դ.	զանգակատանից 8 մ հվ	<	
		33.5.11		Տապանաքար Կիրակոս Եպիսկոպոսի	1629 թ.	զանգակատան մոտ	<	
		33.5.12		Տապանաքար Պետրոս վարդապետի	1751 թ.	զանգակատան հվ կողմում	<	
	33.6			Գրատուն	11 դ. վերակառ. 1258- 1262 թթ.	Սբ. Նշան եկեղեցու հս-աե անկյունից 2.5 մ հեռու	<	
		33.6.1		Խաչքար	12 դ.	գրատանը	<	
		33.6.2		Խաչքար	13 դ.		<	
		33.6.3		Խաչքար	13 դ.		<	
		33.6.4		Խաչքար	15 դ.		<	
		33.6.5		Խաչքար	15 դ.		<	
		33.6.6		Խաչքար	1519 թ.		<	
		33.6.7		Սրահ-միջանցք	13 դ.	կցված է գրատանը ամ և հվ կողմերից	<	կամարակապ սրահ
			33.6.7.1	Խաչքար	10 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.2	Խաչքար	1023 թ.		<	պատվանդանի վրա
			33.6.7.3	Խաչքար	12-13-րդ դդ.	հս պատի մոտ	<	
			33.6.7.4	Խաչքար	12-13-րդ դդ.	հս պատի մոտ	<	
			33.6.7.5	Խաչքար	12-13-րդ դդ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.6	Խաչքար	1201 թ.		<	
			33.6.7.7	Խաչքար	1246 թ.		<	պատվանդանի վրա
			33.6.7.8	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.9	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.10	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.11	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	արձանագիր
			33.6.7.12	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.13	Խաչքար	13 դ.	աե պատի մոտ	<	
			33.6.7.14	Խաչքար	15 դ.		<	
			33.6.7.15	Խաչքար	15 դ.		<	

		33.6.7.1 6	Խաչքար	15 դ.		<	
		33.6.7.1 7	Խաչքար	15 դ.		<	արձանագիր
		33.6.7.1 8	Խաչքար Հոնավար իշխանի	1023 թ.	աե պատի մոտ	<	պատվանդանի վրա
		33.6.7.1 9	Խաչքար Հովհաննես առաջնորդի	13 դ.	սրահի աե պատի մոտ, ներքուստ	<	պատվանդանի վրա ունի արձանագրությո ւն գավթի, գրատան և սրահի շինարա- րության մասին
		33.6.7.2 0	Տապանաքար Ծիլթոսանի	13 դ.		<	
		33.6.7.2 1	Տապանաքար Ազիզ Մահդասու	1669 թ.		<	
		33.6.7.2 2	Տապանաքար Գայրան Մահդասու	1669 թ.		<	
33.7			Եկեղեցի Սբ. Աստվածածին (Խաթունաշեն)	13 դ.	Սբ. Նշան եկեղեցու մեծ գավթի հս կողմում	<	կառուցել է Ղեսումյանց Հասան իշխանի դուստր Խաթունը
	33.7.1		Տապանաքար Հովսեփ քահանայի	17 դ.	եկեղեցու բակում	<	
	33.7.2		Տապանաքար Մարինոսի	1730 թ.	եկեղեցու բակում	<	
	33.7.3		Տապանաքար Մանանիա Երզնկյանցու և վեց որդիների	1893 թ.	եկեղեցու մեջ	<	
33.8			Եկեղեցի Սբ. Աստվածածին (Զգրաշեն)	1195 թ.	վանքի շրջապարսպից դուրս՝ հվ-ամ մասում	<	կառուցվել է Սելաման հին եկեղեցու տեղում
	33.8.1		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է եկեղեցու ամ պատին, մուտքից հվ	<	
	33.8.2		Խաչքար	13 դ.	ագուցված է եկեղեցու ամ պատին, մուտքից հս	<	
33.9			Եկեղեցի Սբ. Գրիգոր	1025 թ.	Սբ. Նշան եկեղեցու գավթի հվ կողմում	<	
33.1 0			Եկեղեցի Սբ. Նշան	976-991 թթ.		<	կառուցել է Բագրատունյաց Խոսրովանուշ թագուհին
33.1 1			Ջանգակատուն	1245 թ.	համալիրի աե, բարձրադիր մասում	<	

	33.11.1		Ղամբարան Ղավիթ Քոբայրեցու	1208 թ.	զանգակատան ամ կողմում	<	
	33.11.2		Ղամբարան Հովհաննես Երզնկացու	1326 թ.	զանգակատան ամ կողմում	<	
	33.11.3		Ղամբարան Հովհաննես Իմաստասերի	1129 թ.	զանգակատան հս-ամ կողմում	<	
	33.11.4		Ղամբարան Պետրոս հայրապետի	1491 թ.	զանգակատան ամ կողմում	<	
	33.11.5		Խաչքար	11-12-րդ դդ.	ագուցված է ամ պատին, մուտքից հս	<	
	33.11.6		Խաչքար	11-12-րդ դդ.	ագուցված է ամ պատին, մուտքից հվ	<	
	33.11.7		Խաչքար	13 դ.		<	
	33.11.8		Խաչքար Ղավիթ քահանայի	1435 թ.	զանգակատան հվ պատի տակ	<	
33.1 2			Ժամատուն Համազասպի	1257 թ.		<	կառուցել է Համազասպ առաջնորդը
	33.12.1		Տապանաքար Զնոսադի	1145 թ.		<	
	33.12.2		Տապանաքար Գրիգոր քահանայի	13 դ.		<	
	33.12.3		Տապանաքար Խիկարի	13 դ.		<	
	33.12.4		Տապանաքար Ամիր Սարգսի	13 դ.		<	
	33.12.5		Տապանաքար Գասպար Թիֆլիսեցու	1729 թ.		<	
33.1 3			Մատուռ	13 դ.		<	
33.1 4			Մատուռ- ավանդատուն	11 դ.	կից է Սբ. Նշան եկեղեցու գավթի առ պատին հս-ից	<	
33.1 5			Մատուռ- ավանդատուն	11 դ.	կից է նույն պատին հվ- ից	<	
33.1 6			Մատուռ Բարսեղի, Սմբատի և Բագրատի	13 դ.	համալիրի հս-ամ մասում, պարսպին կից	<	այս և հաջորդ երկու մատուռները Ուքանանց տոհմի մատուռ- դամբարաններն են: Սրանց վրա կանգնեցված խաչքարերից

							կենտրոնակը ընկած է
		33.16. 1	Խաչքար	13 դ.	մատուռի վրա	<	
33.1 7			Մատուռ Նաջմադինի	1211 թ.	նախորդի մոտ	<	
		33.17. 1	Խաչքար	1211 թ.	մատուռի վրա	<	
33.1 8			Մատուռ Քուրդ իշխանի	1220 թ.	նախորդի մոտ	<	
33.1 9			Շրջապարիսպ	13 դ.		<	
		33.19. 1	Թևավոր խաչ	12-13-րդ դդ.	կանգնեցված է աե մուտքի վրա	<	
		33.19. 2	Խաչքար	12-13-րդ դդ.	ագուցված է հս մուտքի ամ կողմում	<	
		33.19. 3	Խաչքար	12-13-րդ դդ.	ագուցված է նույն մուտքի աե կողմում	<	
		33.19. 4	Խաչքար	13-14-րդ դդ.	ագուցված է պարսպի շարվածքում, մուտքից ծախ	<	
		33.19. 5	Խաչքար	14-15-րդ դդ.	ագուցված է ամ աշտարակի շարվածքում	<	
		33.19. 6	Խաչքար	14-15-րդ դդ.	ագուցված է ամ աշտարակի շարվածքում	<	
		33.19. 7	Խաչքար Ղուկասի	1563 թ.	ագուցված է հս-ամ աշտարակի շարվածքում	<	
33.2 0			Սեղանատուն	13 դ.	համալիրի հս-աե մասում, պարսպին կից	<	19 դ. վերածվել է ձիթհանի
		33.20. 1	Խաչքար	13 դ.	ագուցված է աե պատին խորշի մեջ	<	
		33.20. 2	Խաչքար	13 դ.	մուտքի հս կողմում, արտաքուստ	<	
		33.20. 3	Խաչքար	13 դ.	մուտքի հվ կողմում, արտաքուստ	<	
3 4			ՔԱՐԱՅՐ- ԿԱՑԱՐԱՆ «ԼԱՍՏԻ ԱՅՐ»	10-15-րդ դդ.	Շերեքածորի ծախ, բարձրադիր լանջին, Կայան ամրոց տանող արահետի ծախ կողմում	<	
3 5			ՔԱՐԱՅՐ- ԿԱՑԱՐԱՆ	10-17-րդ դդ.	Զարնի և Պարնի այրերը տանող ճանապարհին, Հաղպատի սարահարթի տակ	<	
3 6			ՔԱՐԱՅՐ- ԿԱՑԱՐԱՆ	10-17-րդ դդ.	նախորդից ոչ հեռու	<	

37				ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ	15 դ.	գյուղի ամ մասում, «Այգիներ» տանող ճանապարհին	<	
38				ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ԳՐՈՑ ԱՅՐ»	15-17-րդ դդ.	նախորդից ոչ հեռու	<	
39				ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ԶԱՐՆԻ ԱՅՐ»	15-17-րդ դդ.	գյուղից 2 կմ ամ, Շերեք գետի աջ ափին	<	ամրացված
40				ՔԱՐԱՅՐ-ԿԱՑԱՐԱՆ «ՊԱՐՆԻ ԱՅՐ»	10-13-րդ դդ.	Կայան ամրոցի դիմաց, Շերեքաձորում	<	ամրացված

Մեծ Պառնի գյուղ

1	2	3	4	5	6	7	8	9
1				ԲԵՐԴՇԵՆ	Ք.ա. 4-3 հազ.	գյուղի հվ-ար եզրին	<	
	1.1			Դամբարանադաշտ	Ք.ա. 4-3 հազ.	բնակատեղիի շրջակայքում	<	
2				ԳԵՐԵԶՄԱՆՈՑ	19-20-րդ դդ.	գյուղի հս եզրին	S	
3				ԴԱՄԲԱՐԱՆԱԴԱՇՏ	Ք.ա. 2-1 հազ.	գյուղի հվ-աե մասում, Եկեղեցուց աե		
4				ԵԿԵՂԵՑԻ	19 դ.	գյուղի մեջ	<	
5				ՀՈՒՇԱՐՁԱՆ՝ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏՈՒՄ ԶՈՀԿԱԾՆԵՐԻՆ	1973-1974 թթ.	գյուղի հս եզրին, բլրի վրա	S	
6				ՄԱՏՈՒՌ	13-14-րդ դդ.	գյուղի մեջ	<	

Երկրաբանական և երկրաձևաբանական տեսանկյունից ուսումնասիրվող տարածքը բաժին է ընկնում Լոռու գոգավունության կենտրոնական հատվածին, գտնվելով Բագումի լեռների հարավային լանջերի ստորոտային մասում, Փամբակ գետի ձախ ափին, նրա վտակներ Ծաղկաշեն և Սարալանջ գետակների միախառնման կետի մոտ, ծովի մակերևույթից մոտ 1669-1674 մ բարձրության վրա, որին բնորոշ են միջին պալեոգենի անդեզիտները, տուֆաավազաքարերը և տուֆաբրեկչիաները: Դրանք ծածկված են չորրորդական դարաշրջանի ալյուվիալ-դելուվիալ ծագում ունեցող՝ խճային և ճալքարակոպճային նստվածքներով և հոլոցենի սևահողերով :

Ծրագրի իրականացման ազդեցության գոտում հայտնվող պատմամշակութային միավորների բացահայտման և տեղայնացման համար սկզբնական փուլում օգտվել ենք Հայաստանի Հանրապետության Պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների պետական ցուցակ, Լոռու մարզ (տե՛ս **ՀՀ կառավարության 29 հունվարի 2004 թվականի №49-Ն որոշումը**) փաստաթղթից, որտեղ Մեծ Պարնի բնակավայրում՝ 5.75. դասիչի տակ գրանցված են 6 միավոր (5.75.1. – 5.75.6.) հուշարձաններ: Դրանք են. Ք.ա. 4-3 հազ. բերդենը կից դամբարանադաշտով (դասիչներ՝ 5.75.1. և 5.75.1.1.), 19-20-րդ դդ. գերեզմանոցը (դասիչ՝ 5.75.2.), Ք.ա. 2-1 հազ. դամբարանադաշտը (դասիչ՝ 5.75.3.), 19-րդ դ. եկեղեցին (դասիչ՝ 5.75.4.), 1973-1974 թթ. կառուցված Երկրորդ աշխարհամարտում զոհվածների հիշատակին նվիրված հուշարձանը (դասիչ՝ 5.75.5.) և 13-14-րդ դդ. մատուռը(դասիչ՝ 5.75.6.): Դրանց տեղադիրքերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վերջիններս ծրագրի իրականացման տարածքի հետ որևէ կերպ անոնշվել չեն կարող:

Սակայն, բացի ցուցակներում ներառված հուշարձանները, անհրաժեշտ է տեղայնացնել տարբեր արշավախմբերի ուսումնասիրության շնորհիվ հայտնաբերված հնավայրերը, որոնք դոսս ընդգրկված չեն հուշարձանների պետական ցանկում, ունեն կամ չունեն նորահայտ հուշարձանի կարգավիճակ, սակայն անկախ դրանից, ենթակա են պահպանման պատմության և մշակույթի անշարժ հուշարձանների ու պատմական միջավայրի պահպանության և օգտագործման մասին ՀՀ օրենքի Հոդված 20-ով. *Նորահայտ հուշարձանների պահպանության և անվթարության ապահովումը, որը սահմանում է՝ պատմական, գիտական, գեղարվեստական կամ մշակութային այլ արժեք ունեցող նոր հայտնաբերված կամ նոր արժեքավորված օբյեկտն ստանում է նորահայտ հուշարձանի կարգավիճակ և պահպանվում է մինչև հուշարձանների պետական ցուցակում ընդգրկվելը՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Նորահայտ հուշարձանը տնօրինող իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձը պարտավոր է ապահովել դրա անվթարությունը, իսկ պետության կողմից այն վերցնելու դեպքում սեփականատիրոջ կրած վնասը փոխհատուցվում է օրենսդրությամբ սահմանված*

կարգով: Հուշարձանի հայտնաբերման փաստը թաքցնող, այն հաշվառելու և ուսումնասիրելու համար արգելքներ ստեղծող, ինչպես նաև գտածոները ոչնչացնող կամ յուրացնող անձը պատասխանատվություն է կրում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով:

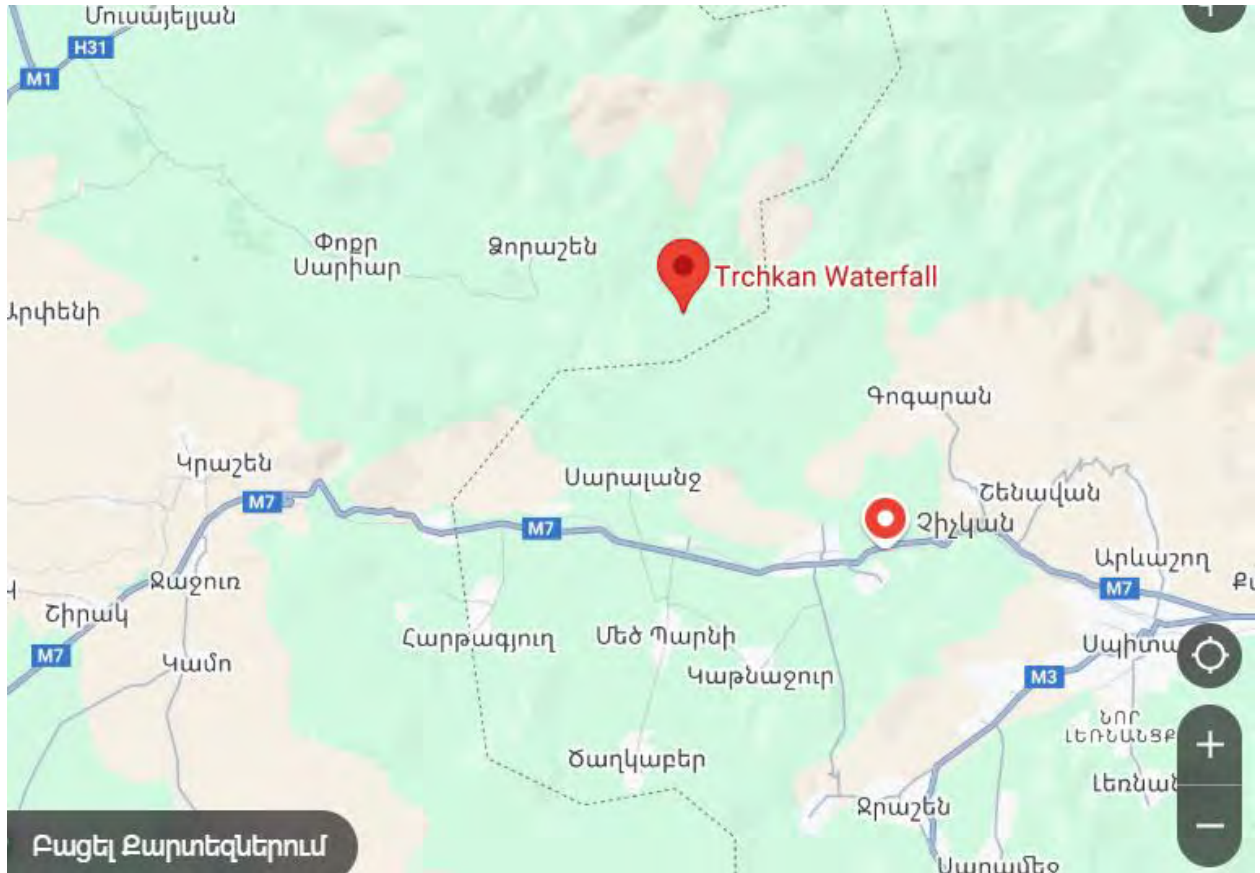
Փամբակ գետի հովտի այս հատվածներում դեռևս խորհրդային տարիներից աշխատել են ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի մի քանի արշավախմբեր, որոնք հիմնականում՝ պեղման աշխատանքներ են իրականացրել բրոնզ-երկաթիդարյան դամբարանադաշտերում: Այսուհանդերձ, ուսումնասիրվող տարածքի վերաբերյալ այս արշավախմբերի հնագիտական հաշվետվություններում որևէ տեղեկատվություն ներկայացված չէ: Նման տեղեկատվություն առկա չէ նաև արխիվային փաստաթղթերում կամ հրատարակություններում:

Եվ վերջապես 2024 թ. սեպտեմբերի 25-ին իրականացվել է տարածքի դաշտային-հնագիտական հետազոտություն, ինչի արդյունքում պարզվեց, որ այն ենթարկվել է տարատեսակ ինտենսիվ միջամտությունների և ավերածությունների դեռևս խորհրդային շրջանում, որոնք մեկիորացիոն, տարաբնույթ գյուղատնտեսական նշանակության և շինարարական աշխատանքների արդյունք են: Տեղում առկա կտրվածքների, բացվածքների, հողաշերտերի ու հողակուտակումների ուսումնասիրության արդյունքում որևէ հնագիտական նյութ չի հայտնաբերվել:

Ամփոփելով ներկայացված տեղեկատվությունը կարող ենք նշել, որ ՀՀ Լոռու մարզի Սպիտակ համայնքի Մեծ Պարնի գյուղադաղի վարչական սահմաններում «Ուայթ Էներջի» ՍՊԸ-ի կողմից արևային ֆոտովոլտային էներգակայան կառուցելու համար նախատեսված ընդհանուրը՝ 5.0546 հա մակերեսով տարածքը պատմա-մշակութային միավորների վրա հնաարավոր բացասական ազդեցության տեսանկյունից ռիսկեր չունի, քանի որ այստեղ պատմա-մշակութային միավորներ չեն փաստագրվել: Կարծում ենք նաև, որ շինարարության ընթացքում՝ հողային աշխատանքների իրականացման պարագայում ևս հնագիտական հսկողության սահմանման կարիքն առկա չէ:

Բնության հուշարձաններ

Մեծ Պարնի գյուղական համայնք, Չիչխան գետի աջակողմյան Թռչկան վտակի վրա գտնվում է «Թռչկան» ջրվեժ ջրագրական հուշարձանը, այն հայցվող տարածքից բավական մեծ՝ մոտ 12 կմ հեռավորության վրա է և նախատեսվող գործունեության ազդեցությունից դուրս:

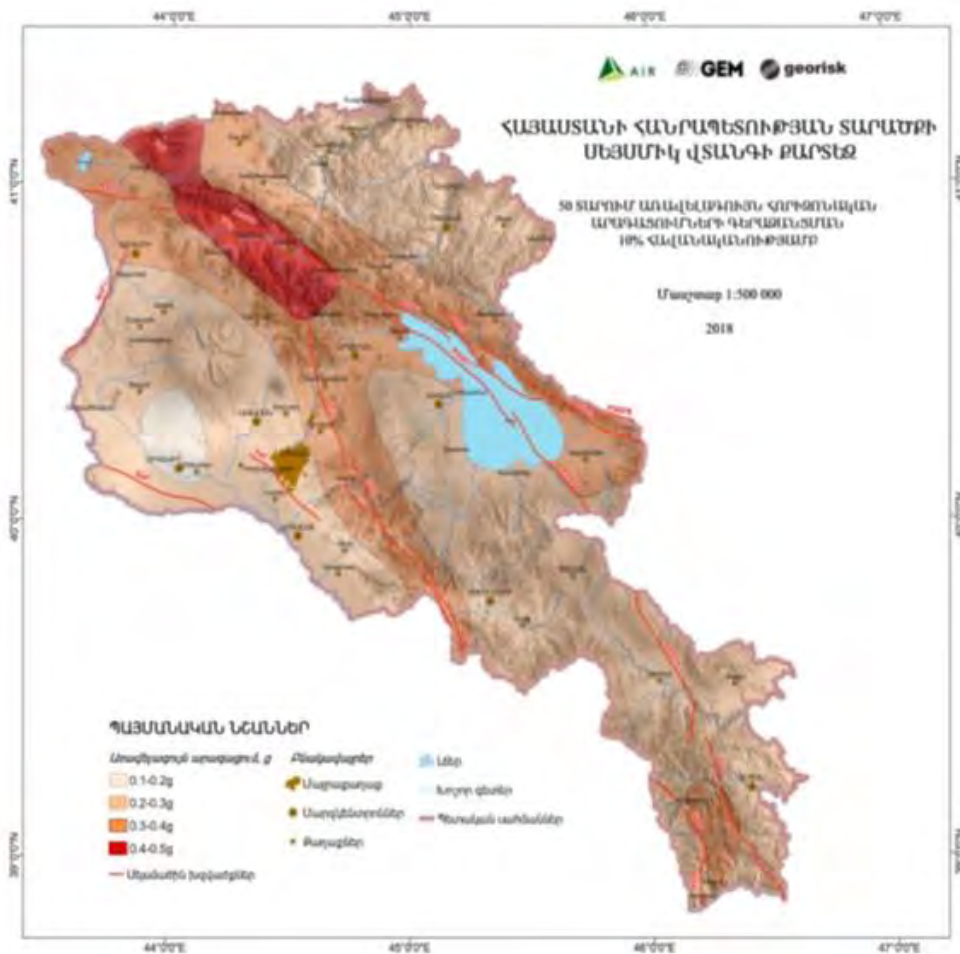
Թռչկանի ջրվեժը գտնվում է Հայաստանի Շիրակի և Լոռու մարզերի սահմանին Փամբակ գետի ձախակողմյան վտակ Չիչխան գետի վրա: Չիչխան գետը սկիզբ է առնում Շիրակի լեռնաշղթայի հյուսիսարևելյան լանջերից 2250 մետր բարձրությունից: Ունի 29 մ երկարություն, ջրահավաք ավազանը 192 կմ² է: Բազումի լեռնաշղթայի միջլեռնային հովտով հոսում է արևելք: Մնումը հալոցքային (42%) և ստորերկրյա (35%) է, վարարումը՝ մարտ-հունիս ամիսներին, որի ընթացքում ձևավորվում է տարեկան հոսքի 62%-ը: Վերին հոսքում ավերը ցածրադիր են և գետն ունի հարթավայրային բնույթ. հոսում է ընդարձակ գետահովտով: Միջին հոսանքում մինչև խորը և նեղ կիրճի

մեջ մտնելը առաջացնում Թռչկան ջրվեժը, որը հայտնի է նաև Չիչխանի ջրվեժ կամ Թռչկան ջուր անվամբ: Տեղի բնակիչները ջրվեժին Չռան են անվանում: Գտնվում է Լոռու մարզի Մեծ Պարնի գյուղի վարչական տարացքում: Շիրակամուտ գյուղից մոտ 10 կմ հյուսիս-արևմուտք, այստեղ է եղել 1988 թվականի երկրաշարժի էպիկենտրոնը: Հայաստանի գահավիժող ջրվեժներից ամենաբարձր և ամենաջրառատ ջրվեժն է իր 23,5 մետր բարձրությամբ ու միջին մոտ 1.5 տոննա վայրկյան ջրի ծախսով:

Տարածքի սեյսմիկ բնութագիրը

ՀՀ Լոռու մարզի գրեթե ամբողջ տարածքը երկրաշարժաբանական առումով տարածքը համարվում է սեյսմիկ ակտիվ գոտի՝ աղետաբեր երկրաշարժի բարձր հավանականությամբ (9 և ավելի բալ): Համաձայն ՀՀՇՆ 20.04-2020 «Երկրաշարժադիմացկունության շինարարության նախագծման նորմեր»-ի՝ ՀՀ տարածքի սեյսմիկ գոտիավորման քարտեզի ուսումնասիրվող տարածքը գտնվում է 3-րդ սեյսմիկ գոտում, արագացման առավելագույն մեծությունը՝ $A_{max}=0,5g$: Սեյսմիկ հատկություններով գրունտները: Արևային կայանի նախագիծն իրականացված է հաշվի առնելով տարածքի սեյսմիկ առանձնահատկությունները:

Սողանքներ և Կարստային երևույթներ

ՀՀ տարածքը բնորոշվում է ուժեղ զարգացած սողանքային շարժընթացներով: Սողանքները ՀՀ-ում հաճախ հանդիպող երկրաբանական երևույթներից են:

Սողանքները ծանրության ուժի ազդեցությամբ լեռնալանջով կամ թեք տեղանքով ապարների զանգվածային սահաշարժերն են, որոնք լվացման հետևանքով ապարների հավասարակշռության խախտման արդյունք են: Սողանքի առաջացման պատճառներն են՝ ջրով հագնալու հետևանքով գետնահողի (գրունտի) բեռնվածության ավելացումը, փոսերի, իջվածքների, մակերեսային շերտերի տակ ջրակայուն կավի զանգվածի առկայությունը, թեք, զառիթափ տեղանքում անտառահատումները:

ՀՀ տարածքում գոյություն ունի 2000-ից ավելի խոշոր սողանք, որոնցից շատերը գտնվում են բնակավայրերի (Դիլիջան, Իջևան, Կապան, Վանաձոր և այլն) սահմաններում: Ինչպես նաև միջին բարձրության լեռնային գոտիներում՝ Ախուրյանի հովտում, Դեբեդի, Աղստևի, Վեդիի, Գետիկի, Որոտանի ավազաններում, Նուբարաշենի, Ջերմուկի սարավանդներում և այլն:

Սողանքային վտանգն սպառնում է նաև տրանսպորտային և էներգետիկ մայրուղիներին, արոտավայրերին, մշակովի հողերին, պատմամշակութային համալիրներին (Մակարավանք, Ջուխտակ վանք, Գոշավանք և այլն): Սողանքները ՀՀ-ում ավերիչ են եղել մի շարք բնակավայրերի համար, օրինակ՝ Մարմարաշեն (Շիրակի մարզ) և Մարտիրոս (Վայոց Ձորի մարզ) գյուղերն ավերվել են, բնակչությունը տեղափոխվել է:

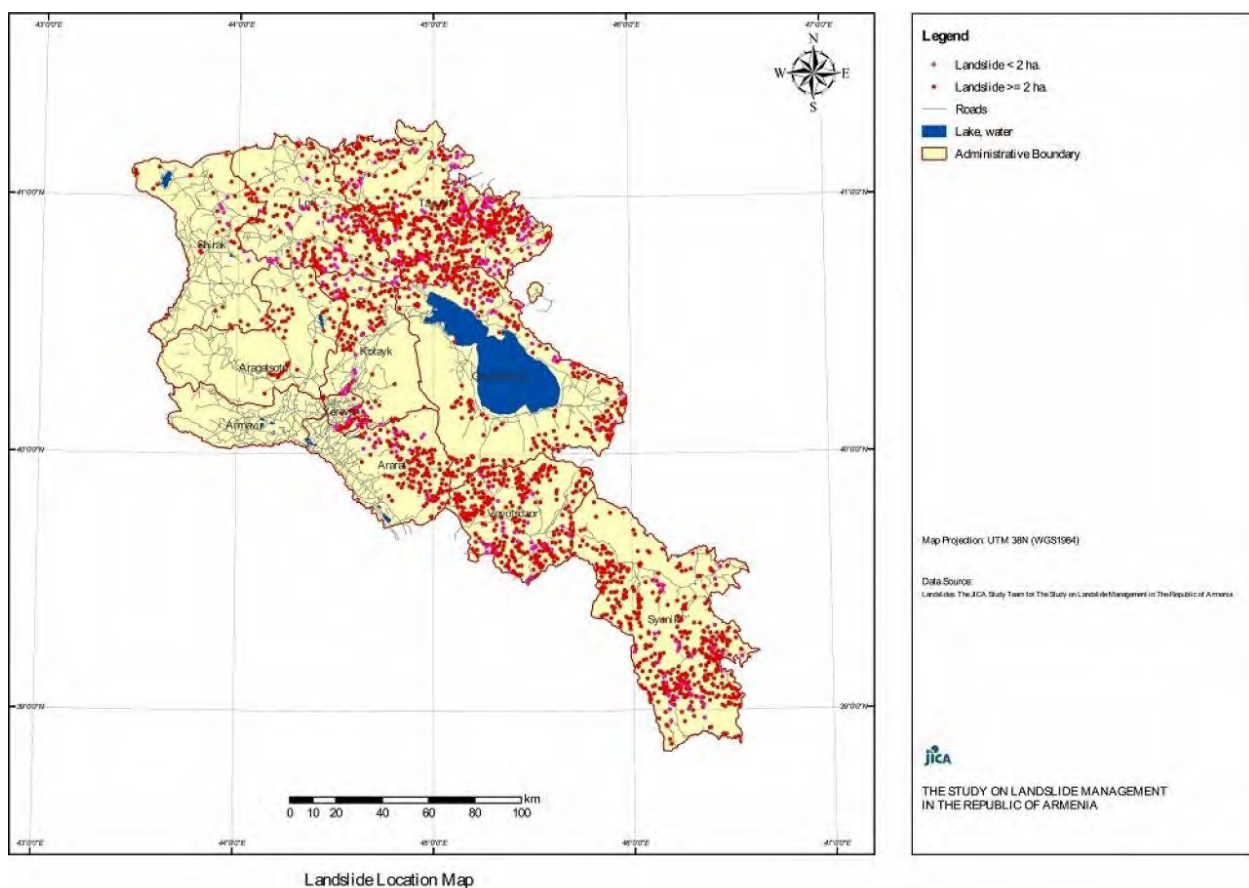
Ջրագծերից ու ջրանցքներից ներծծվող անխուսափելի կորուստների հետևանքով սողանքներն ակտիվացել են Գառնի-Հացավան-Ողջաբերդ, Արզնի-Գետամեջ-Պտղնի և այլ տեղամասերում:

ՀՀ-ում առկա են բլրկային տեղաշարժեր, որոնք հիմնական զանգվածից պոկված, բայց իրենց միաձուլությունն ու ներքին կառուցվածքը պահպանած մայր ապարների խոշոր

հատվածներ են (Իջևանի լեռնաշղթայում, Որոտանի կիրճում և այլն): Կան նաև փլվածքային սողանքներ, հոսքային սողանքներ: ՀՀ-ի տարածքի սողանքային տեղաշարժերի տեսակները շատ հաճախ տարանջման ընթացքում փոխակերպվում են փլվածք-սահք-հոսք սխեմայով, օրինակ՝ Ջերմուկի սողանքային խումբը:

Երկրաշարժածին սողանքներին բնորոշ է որոշակի գոտիականություն՝ պայմանավորված խզումնային գոտիների սեյսմիկ ռեժիմի տարբերություններով և լանջերի կայունության խախտմամբ:

Ողջաբերդի, Վեդիի սողանքային խմբերը գենետիկորեն կապված են Գառնիի խզումնային երկրաշարժային ակտիվության հետ: Նրանք ունեն շատ բարձր ակտիվություն և մշտապես վնաս են հասցնում ճանապարհային ցանցին: Հայցվող տարածքում բացակայում են ակտիվ սողանքները:

ՀՀ Սողաքանքային մարմինների քարտեզ

Հայաստանը հայտնի է իր կարստային քարանձավներով: Լոռվա մարզում հայտնի է Զարնի Պարնի քարանձավային համալիրը: Վերջինս հեռավորությունը Մեծ Պարնի գյուղից 25-30 կմ է: Քարաթափումները և այլ վտանգավոր երևույթները ևս բացակայում են, քանի որ հայցվող տարածքը գտնվում է հարթ, կայուն ռելիեֆով շրջանում:

Զարնի-Պարնի քարանձավ

3. ՍՈՑԻԱԼ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Խորհրդային տարիներին Լոռու մարզը աչքի էր ընկնում զարգացած քիմիական, մետաղաձուլական և լեռնահանքային արդյունաբերությամբ, սակայն 1988թ. ավերիչ երկրաշարժից, այնուհետև ԽՍՀՄ փլուզումից հետո, այդ ճյուղերը գտնվում էին գրեթե բարձիթողի վիճակում: Վերջին տարիներին նշված ճյուղերը որոշակի ընդհատումներով զարգացում են ապրում:

2023թ. մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ տնտեսության համապատասխան հատվածների ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 3.8 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 8.9 %,
- շինարարություն՝ 4.2 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 2.3 %,
- ծառայություններ՝ 1.1 %:

Մարզի տնտեսության առաջատար ոլորտները գյուղատնտեսությունն ու արդյունաբերությունն են: Լոռու մարզում զարգացած է նաև զբոսաշրջությունը: Գյուղատնտեսության ոլորտում առանձնանում են հացահատիկի, կարտոֆիլի, բանջարեղենի և անասնաբուծական մթերքի արտադրությունները: Մարզի արդյունաբերության հիմնական ուղղություններն են հանքագործական արդյունաբերությունը և մշակող արդյունաբերությունը: Մարզի տարածքի կենտրոնական մասով անցնում է ՀՀ գլխավոր երկաթուղին: Լոռու մարզում է գտնվում ՀՀ ամենաերկար ավտոտրանսպորտային թունելը, որն անցնում է Բազումի լեռնաշղթայի տակով և Ստեփանավան-Վանաձոր հիմնական ավտոերթուղու մաս է կազմում: Մարզում է գտնվում Գոգավան-Պրիվոլնոյեի մաքսակետը: Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային, երկաթուղային տրանսպորտով և ճոպանուղիով:

4. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

Արևային ֆոտովոլտային կայանի շինարարության փուլը կարող է ունենալ որոշակի բացասական ազդեցություններ շրջակա միջավայրի վրա, բայց այդ ազդեցությունները կարող են մեղմվել համապատասխան միջոցառումների կիրառմամբ:

Օդի որակի վրա ազդեցություն

Շինարարության ժամանակ աշխատող տեխնիկան և հողային աշխատանքները կարող են առաջացնել փոշի և գազային արտանետումներ, որոնք ժամանակավոր ազդեցություն կունենան օդի որակի վրա:

Օդային ավազան արտանետումների հնարավոր ազդեցությունը կրճատելու և մեղմելու նպատակով.

- արևակայանի, շինարարական աշխատանքների և ճանապարհների շահագործման ընթացքում կատարվելու է գրունտի խոնավեցում, անհրաժեշտության դեպքում՝ ճանապարհների ջրցան: Ջրցանը կատարվելու է ջրցան մեքենայով՝ չոր և շոգ եղանակներին,

- գործունեության վայր շինանյութերի տեղափոխումը կկատարվի փակ ծածկ ունեցող մեքենաներով, իսկ նյութերը տեղափոխող մեքենաները կփակվեն անջրթափանց թաղանթով,

- տարածքում նյութերը կպահվեն ծածկված վիճակում՝ անջրթափանց թաղանթով կամ ժամանակավոր ծածկի տակ,

- շինարարական տեխնիկան և տրանսպորտային միջոցներն կօգտագործվեն միայն սարքին վիճակում, պարբերաբար կիրականացվեն ստուգումներ:

Շահագործման փուլում օդային ավազանի վրա հնարավոր ազդեցություն չի կանխատեսվում:

Ջրի և հողի վրա ազդեցություն

Կառուցման ընթացքում հնարավոր է որոշակի ջրային ռեսուրսների օգտագործում և հողի կառուցվածքի փոփոխություն, բայց այս ազդեցությունները հնարավոր է կառավարել՝

- Հողային զանգվածը կօգտագործվի անմիջապես տեղում՝ հետլցման համար:
- Ճանապարհների ջրցանով և գրունտի խոնավեցմամբ կդիտարկվի, որ մակերևութային հոսքաջրեր չառաջանան:
- Շինարարության ընթացքում կօգտագործվեն արդեն գոյություն ունեցող գրունտային ճանապարհները՝ minimizing համար նոր ճանապարհների անհրաժեշտությունը:
- Տեխնիկան շինհրապարակից դուրս կգա միայն մաքուր վիճակում՝ շրջակա տարածքը չաղտոտելու համար:
- Շինարարական նյութերը կտեղադրվեն հատուկ տակդիրների վրա, իսկ տեխնիկան կայանվելու է հատուկ նշված վայրերում:
- Հատուկ տեխնիկական սպասարկման տարածքներում տեղադրվելու է մանրախիճ՝ տեղը մաքուր պահելու նպատակով:
- Եթե մեքենաներից կամ սարքավորումներից վառելիքի կամ քսայուղերի արտահոսք լինի, ապա փոված մանրախիճը կհավաքվի և կհեռացվի՝ փոխարինվելով նորով:
- Շինարարական տեխնիկայի լիցքավորումը կամ վերանորոգումը կկատարվի միայն համապատասխան մասնագիտացված կետերում, որոնք գտնվում են գործունեության տարածքից դուրս:
- Շինարարության փուլ: Գործունեության իրականացման շինարարության փուլում ջրային ռեսուրսների վրա հնարավոր բացասական

ազդեցությունները մեղմելու կամ կանխարգելու, նպատակով նախատեսվում է.

- - գործունեության իրականացման ընթացքում աշխատողների համար կմատակարարվի խմելու որակի ջուր՝ բերովի(շերով),
- - շինհրապարակում կտեղադրվի պլաստմասե տարա՝ հոսքաջրերի, անձրևաջրերի հեռացման և հավաքման նպատակով,
- - պարզաբանում առաջացած նստվածքը կտեղափոխվի աղբավայր՝ պայմանագրային հիմունքներով,
- - ճանապարհների ջրցանն իրականացվելու է տարվա չոր եղանակներին՝ ըստ անհրաժեշտության,
- - ջրցանի և փոշենստեցման, մեքենաների անիվների լվացման համար կօգտագործվի տեխնիկական որակի ջուր, որը բերվելու է ավտոցիստեռնով՝ պայմանագրային հիմունքներով, կամ օգտագործվելու է պարզաբանի ջուրը,
- - շինհրապարակում տրանսպորտային միջոցների և սարքավորումների լվացումից առաջացած շինարարական հոսքաջրերը կուղղորդվեն տարածքում տեղադրված բիոզուգարաններ,
- - շինարարական տրանսպորտային միջոցների և սարքավորումների սպասարկումը կատարել համայնքում գործող մասնագիտացված կետերում,
- - շինարարության համար անհրաժեշտ բետոնախառնուրդը բերվելու է պատրաստի վիճակում մասնագիտացված կազմակերպությունների բետոնախատնիչ մեքենաներով՝ ըստ պահանջի,
- Շահագործման փուլում. Ջրային ռեսուրսների պահպանման համար նախատեսվում է.
- - աշխատողների համար խմելու ջուրը բերվելու է պատրաստի վիճակում՝ շերով,
- - աշխատողների կենցաղային և սանիտարական կարիքները կհոգան սանիտարական հանգույցից (բիոզուգարան),

- - բիոգուգարանի մաքրումը կատարել մասնագիտացված կազմակերպությունների կողմից՝ պայմանագրային հիմունքներով:
- - արևային կայանի վահանակների մաքրում կամ լվացում չի նախատեսվում, խիստ անհրաժեշտության դեպքում այն կիրականացվի չոր եղանակով:

Բուսականության և կենդանական աշխարհի վրա ազդեցություն

Տարածքը նախապատրաստելու ժամանակ կարող է փոխվել բնապատկերը, ինչպես նաև որոշ բույսերի և կենդանիների բնական միջավայրը: Սակայն սահմանափակ շինարարական աշխատանքները և անմիջապես իրականացնելով հետլիցցք կարող են այդ ազդեցությունները նվազեցնել:

Արտակարգ իրավիճակների ռիսկեր

Շինարարության և շահագործման ընթացքում հնարավոր են անսպասելի տեխնիկական խնդիրներ կամ վթարներ: Դրանց կանխարգելման համար նախատեսվում են համապատասխան անվտանգության միջոցառումներ:

Թափոնների առաջացում

Շինարարության ժամանակ կարող են առաջանալ շինարարական և կենցաղային թափոններ, որոնք կվերացվեն՝ համապատասխան կանոնների և բնապահպանական պահանջների համաձայն:

Մարդու առողջության և աշխատանքի անվտանգության վրա ազդեցություն

Տեխնիկայի օգտագործումը և ֆիզիկական աշխատանքը կարող են որոշ ազդեցություն ունենալ աշխատողների առողջության վրա: Անվտանգության կանոնների

պահպանումը և համապատասխան միջոցների տրամադրումը կնպաստեն այդ ազդեցությունների նվազեցմանը:

6.ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՑՈՒՄ

Արևային կայանի կառուցման և շահագործման ընթացքում թափոնների առաջացումը կանոնակարգվում է՝ Համաձայն ՀՀ բնապահպանության նախարարի 2006թ.-ի դեկտեմբերի 25-ի՝ «Ըստ վտանգավորության դասակարգված թափոնների ցանկի» N430-Ն և 2006թ. հոկտեմբերի 26-ի «Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գոյացող արտադրության /այդ թվում՝ ընդերքօգտագործման/ և սպառման թափոնների ցանկը հաստատելու մասին» N 342-Ն հրամանների, ըստ որի հնարավոր առաջացող թափոններն են.

- Յուղոտված լաթեր (4-րդ 58200600 01 01 4)՝ 0,5մ³ քանակով:
- Ասֆալտ-բետոնե խառնուրդի մնացորդներ (4-րդ դաս՝ 31401200 01 00 4)՝ 15մ³ քանակով:
- Յուղերով աղտոտված ավազ (յուղի պարունակությունը 15%-ից ավել (3-րդ դաս՝ 31402303 04 03 3)-12մ³:
- Քիչ քանակությամբ մալուխների, հաղորդալարերի մնացորդների թափոններ՝ (ծածկագիր՝ 35131100 01 00 4)՝10կգ:
- Կենցաղային աղբ (ծածկագիր՝ 91100100 01 004)՝ օրական մոտ 60 կգ, կհեռացվի ամենօրյա ռեժիմով՝ Սպիտակի համայնքապետարանի կողմից նախանշված վայր, պայմանագրային հիմունքներով՝ խուսափելու համար աղբի կուտակումից:
- Շինարարական աղբ (ծածկագիր՝ 91200601 01 004) 2500 խմ:
- Քանի որ հողային գրունտն ամբողջությամբ անմիջապես կիրառվելու է տոփանման եղանակով հետլիցքի համար, չի նախատեսվում դրա տեղափոխում կամ կուտակում և այն չի դիտարկվում որպես թափոն:

Վնասված և շահագործումից դուրս եկած արևային վահանակների պահեստավորումը նախատեսվում է շինհրապարակի հատակագծով նախանշված նյութերի պահեստարանում:

Իսկ բոլոր այն թափոնատեսակները որոնք ենթակա կլինեն վերամշակման, թափոնների արդյունավետ կառավարման նպատակով կտրամադրվեն վերամշակող ընկերություններին:

Շինարարության փուլում թափոնների հնարավոր ազդեցությունները շրջակա միջավայրի վրա մեղմելու նպատակով նախատեսվում է.

-խուսափել տարածքում վտանգավոր նյութերի և մետաղական թափոնների կուտակումից,

- նյութերի մնացորդները(մետաղական մասեր, մետաղալարեր և այլն) Կապալառու կազմակերպության կողմից հավաքվելու են հատուկ տարողությունների մեջ և տեղափոխել,

- մետաղական մասերի և նյութերի մնացորդները հանձնվելու են համապատասխան լիցենզավորված կազմակերպություններին, դրանց հետագա վերամշակման և օգտագործման համար,

-շինարարական թափոնները՝ շինաղբ, բետոնի մնացորդներ, եռակցման խարամը կհավաքվեն պարկերի մեջ և կտեղափոխվեն համայնքի կողմից հատկացված վայր, քանի որ տարածաշրջանում չկան կազմակերպված սանիտարական աղբավայրեր, անհրաժեշտ քանակի դեպքում կհանձնվեն շինարարական ընկերություններին,

- շինհրապարակում կենցաղային աղբը հավաքել համապատասխան աղբարկղերում և տեղափոխել աղբավայր՝ համայնքապետարանի համաձայնությամբ,

-շինարարության ժամանակ առաջացած աղտոտված լաթերը, պարկերը հանձնվելու են թափոնների ջերմային վնասագերծում կատարող կազմակերպություններին կամ խառնվելու են կենցաղային աղբի հետ 1/10 հարաբերակցությամբ և տեղափոխվելու են աղբավայր:

Աղմուկ և թրթռում

Արևային կայանի տեղադրման ընթացքում աղմուկի և թրթռումների մակարդակը կապված է լինելու շինարարական տեխնիկայի, սարքավորումների և տրանսպորտային միջոցների աշխատանքի հետ: ՀՀ-ում աղմուկի մակարդակը կանոնակարգվում է համաձայն՝ ՀՀ Առողջապահության նախարարի 2002թ. մարտի 6-ի՝ «ԱՂՄՈՒԿՆ ԱՇԽԱՏԱՏԵՂԵՐՈՒՄ, ԲՆԱԿԵԼԻ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՇԵՆՔԵՐՈՒՄ ԵՎ ԲՆԱԿԵԼԻ ԿԱՌՈՒՑԱՊԱՏՄԱՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒՄ» N2-III-11.3 ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐ N2-III-11.3 ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ N 138 հրամանի և ՀՀ Քաղաքաշինության նախարարի 2014թ. մարտի 17-ի՝ ՀՀՇՆ 22- 04-2014 «ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՂՄՈՒԿԻՑ» ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ 2001 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1-Ի N 82 ՀՐԱՄԱՆՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ N79-Ն հրամանի պահանջներին համապատասխան: Ավտոմեքենաների և սարքավորումների աշխատատեղերում աղմուկի մակարդակը 80 դԲ (A) գերազանցելու դեպքում աշխատողները պետք է օգտագործեն անհատական պաշտպանական միջոցներ (գլխարկներ, ականջակալներ և այլն): Բնակավայրերի համար աղմուկի սահմանված թույլատրելի մակարդակը ցերեկային ժամերի համար կազմում է 55 դԲ (A), կամ ֆոնային մակարդակի ոչ ավել քան 3 դԲ (A) ավելացում: Հաշվի առնելով շինարարական աշխատանքների կարճաժամկետ բնույթը, աշխատակիցների վրա աղմուկի ազդեցությունը կրելու է կարճատև և ժամանակավոր բնույթ: Աղմուկի մակարդակը նվազեցնելու նպատակով հաշվետվությունում նախատեսվում են համապատասխան բնապահպանական միջոցառումներ, որոնց կիրառման դեպքում շինարարական աղմուկի և թրթռումների մակարդակը շինհրապարակին հարակից տարածքում չի գերազանցի ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված նորմերը:

Ելակետային տվյալներ

- Էքսկավատորի ձայնային հզորություն (Lw1)՝ 99 դԲ

- Հեռավորություն (r)՝ 50 մետր Հաշվարկի համար անհրաժեշտ գործակիցներ
- $\chi = 1$ (մոտ դաշտի ազդեցության գործակից)
- $\Phi = 1$ (աղմուկի ուղղվածության գործոն՝ համաչափ ճառագայթման համար)
- $\Omega = 2\pi$ (կիսագունդային ճառագայթման տարածություն բացօթյա տարածքի համար)
- $k = 1$ (ձայնային դաշտի հավասարաչափ բաշխման խախտման գործակից)
- $B = 200$ (ձայնագիտական հաստատունը՝ մ²)

Յուրաքանչյուր սարքավորման աղմուկի մակարդակը հետևյալն է՝

- Էքսկավատորի աղմուկի մակարդակ՝ $L_{w1} = 99 + 10 \cdot \log_{10} ((1 \cdot 1/(2/\pi \cdot 50^2) + 4/1 \cdot 200) = 99 + 10 \cdot (-16.98) = 82.02$ դԲ

Հաշվի առնելով, որ նախատեսվող գործունեության հեռավորությունը բնակելի գոտուց մի քանի հարյուր մետր է, ապա ազդեցությունը բնակչության վրա բացառվում է:

7. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ՄՈՆԻԹՈՐԻՆԳ

Այս մոնիթորինգի ծրագրի նպատակն է ապահովել Արևային ֆոտովոլտային կայանի շինարարության և շահագործման ընթացքում շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության նվազեցումը՝ կիրառելով բոլոր անհրաժեշտ միջոցառումները և վերահսկելով դրանց արդյունավետությունը: Մոնիթորինգը իրականացվելու է յուրաքանչյուր փուլում՝ համապատասխան գործողությունների ճիշտ կազմակերպման և բնապահպանական անվտանգության ապահովման համար:

1. Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների մոնիթորինգ

Նպատակ. ստուգել մթնոլորտային օդի և հողային ռեսուրսների վրա գործողությունների բացասական ազդեցությունը:

Պարբերականություն. տարեկան մեկ անգամ

2. Շինարարական և անձնական պաշտպանության միջոցների մոնիթորինգ

Նպատակ. հաստատել աշխատանքային անվտանգության նորմերի և աշխատողների պաշտպանության երաշխիքները:

Պարբերականություն. ամենօրյա ռեժիմով

Միջոցառում.

Շինարարական աշխատանքների ընթացքում պարբերաբար կիրականացվեն ստուգայցեր՝ շինարարական տեխնիկայի, նյութերի, ինչպես նաև աշխատողների պաշտպանիչ միջոցների ճիշտ օգտագործման համար:

3. Շինարարական տարածքի մոնիթորինգ՝ ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված

բուսատեսակների հայտնաբերման և պահպանման նպատակով

Նպատակ. ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. «Բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության» կարգի պահանջների կատարում:

Բուսական ու կենդանական աշխարհի վրա շրջակա միջավայրի ազդեցության վերահսկողություն:

Միջոցառումներ.

• Համապատասխան մասնագետի միջոցով ակնադիտական զննումներ:

- Կարմիրգրքյան տեսակների հայտնաբերման դեպքում դիմել լիազոր մարմնին:
- Կենդանիների բնադրավայրերի հայտնաբերման դեպքում՝ ապահովել դրանց պահպանություն և տեղափոխում բարենպաստ միջավայր:

4. Տրանսպորտային միջոցների երթևեկության վերահսկում
Նպատակ. պահպանել երթևեկության կանոնները և կանխարգելել շրջակա տարածքների աղտոտումը:
Պարբերականություն. ամենօրյա ռեժիմով
5. Շինարարական տեխնիկայի և մեքենաների ստուգումներ
Նպատակ. խուսափել տեխնիկայի բացթողումներից և հնարավոր աղտոտումներից:
Միջոցառում.
Շինարարական մեքենաների օգտագործումը միայն տեխնիկական վիճակի համապատասխան՝ արտահոսքերի և անսարքությունների կանխարգելման համար:
6. Շինարարության իրականացման ժամանակացույցի վերահսկողություն
Նպատակ. պահպանել նախագծի կատարողական ժամանակացույցը և խուսափել ուշացումներից:
Միջոցառումներ.
Շինարարության կատարումը և բովանդակությունը՝ համաձայն ժամանակացույցի՝ ամենօրյա խնամքով վերահսկվող ժամանակային սահմաններով:

1. Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների մոնիթորինգ	Նպատակ՝ ստուգել մթնոլորտային օդի, և հողային ռեսուրսների վրա գործողությունների	• Տարեկան մեկ անգամ
---	---	---------------------

	բացասական ազդեցությունը:	
2. Շինարարական և անձնական պաշտպանության միջոցների մոնիթորինգ	Նպատակ՝ հաստատել աշխատանքային անվտանգության նորմերի և աշխատողների պաշտպանության երաշխիքները:	Ամենօրյա ռեժիմով Շինարարական աշխատանքների ընթացքում պարբերաբար ստուգայցեր՝ շինարարական տեխնիկայի, նյութերի, ինչպես նաև աշխատողների պաշտպանիչ միջոցների ճիշտ օգտագործման համար:
3. Շինարարական տարածքի մոնիթորինգ՝ ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված բուսատեսակների հայտնաբերման և պահպանման նպատակով:	Նպատակ՝ ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. «Բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության» կարգի պահանջների կատարում: Բուսական ու կենդանական աշխարհի վրա շրջակա միջավայրի ազդեցության վերահսկողություն:	Միջոցառումներ: • Համապատասխան մասնագետի միջոցով ակնադիտական զննումներ: Կարմիրգրքյան տեսակների հայտաբերման դեպքում դիմել լիազոր մարմնին, իսկ կենդանիների բնադրավայրերի հայտնաբերման դեպքում դրանց

		պահպանություն և տեղափոխում բարենպաստ միջավայր:
4.Տրանսպորտային միջոցների երթևեկության վերահսկում	Նպատակ՝ պահպանել երթևեկության կանոնները և կանխարգելել շրջակա տարածքների աղտոտումը:	Ամենօրյա ռեժիմով
5.Շինարարական տեխնիկայի և մեքենաների ստուգումներ	Նպատակ՝ խուսափել տեխնիկայի բացթողումներից և հնարավոր աղտոտումներից:	Շինարարական մեքենաների օգտագործումը միայն տեխնիկական վիճակի համապատասխանում՝ արտահոսքերի և անսարքությունների կանխարգելման համար
6.Շինարարության իրականացման ժամանակացույցի վերահսկողություն	Նպատակ՝ պահպանել նախագծի կատարողական ժամանակացույցը և խուսափել ուշացումներից:	- Միջոցառումներ: - Շինարարության կատարումը և բովանդակությունը համաձայն ժամանակացույցի՝ ամենօրյա խնամքով վերահսկվող

		Ժամանակային սահմաններով:
--	--	-----------------------------

Այս մոնիթորինգի ծրագրի իրականացման արդյունքում, մեր նպատակն է նվազագույնի հասցնել շրջակա միջավայրի վրա շինարարության բացասական ազդեցությունը և ապահովել կայուն և պատասխանատու էներգետիկ նախագծի հաջողություն:

7. ԲՆԱՊԱՀՊԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆ

Բնապահպանական կառավարման պլանը (ԲԿՊ) փաստաթուղթ է, որը նախատեսում է միջոցառումների շարք՝ ուղղված գործունեության ազդեցության գնահատման և վերահսկման համար: Այն ներկայացնում է ռազմավարական մոտեցում, որով կազմակերպությունները կամ գործարարները կարող են նվազեցնել իրենց գործունեության բացասական ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա:

№	Արտադրական գործընթացում ազդեցության ենթակա շրջակա միջավայրի բաղադրիչները և ազդող գործոնները	Մեղմող միջոցառման անվանումը	Միջոցառման իրականացման պատասխանատու
	Շինարարության փուլ Օդային ավազան	Օդային ավազան արտանետումները մեղմելու նպատակով նախատեսվում է. -շինարարական աշխատանքների և ճանապարհների շահագործման ընթացքում կատարվելու է գրունտի խոնավեցում, ճանապարհների ջրցան՝ ըստ	Կապալառու

		անհրաժեշտության: Ջրցանը կատարվելու է ջրցան մեքենայով՝ չոր և շոգ եղանակներին, - գործունեության վայր շինանյութերի տեղափոխումը կատարվելու է փակ ծածկ ունեցող մեքենաներով, կամ նյութերը տեղափոխող մեքենաները փակվելու են անջրթափանց թաղանթով, - տարածքում նյութերը պահվելու են ծածկված վիճակում՝ անջրթափանց թաղանթով կամ ժամանակավոր ծածկի տակ, - շինարարական տեխնիկան և տրանսպորտային միջոցներն օգտագործվելու են միայն սարքին վիճակում, իրականացվելու են պարբերաբար ստուգումներ:	
	Շահագործման փուլ	Շահագործման փուլում օդային ավազանի վրա ազդեցություններ չեն նախատեսվում:	
	Հողային ռեսուրսներ	Շինարարական աշխատանքների կատարման տարածքում հողաբուսաշերտի հզորությունը կազմում է միջինը 0-0,4մ: Որոնք խախտվելու են միայն արևային վահանակների հենասյուների տեղադրման ընթացքում, սակայն անմիջապես աշխատանքների ավարտից հետո հետլիցք է իրականացվելու: Ճանապարհի ջրցանը և գրունտի խոնավեցումը կատարվելու է այնպես, որպեսզի չառաջանան մակերևութային հոսքաջրեր, - շինարարական նյութերը տեղադրվելու են հատուկ տակդիրների վրա, հողային ռեսուրսները չաղտոտելու նպատակով,	Կապալառ ու

		-շինարարական տեխնիկայի և սարքավորումների լիցքավորումը, վերանորոգումը կատարվելու են գործունեության տարածքից դուրս՝ հատուկ մասնագիտացված կետերում:	
	Շահագործման փուլ	Ազդեցությունները բացառվում են:	
	Ջրային ռեսուրսներ	Շինարարության ընթացքում տեխնիկական ջրի/ջրցան/ պահանջը կբավարարվի ջրցան մեքենաների միջոցով, իսկ խմելու ջուրը կմատակարարվի տարրաներով՝ շշերով, - ճանապարհների ջրցանն իրականացվելու է տարվա չոր եղանակներին՝ ըստ պահանջի, - շինարարության համար անհրաժեշտ բետոնախառնուրդը բերվելու է պատրաստի՝ պայմանագրային հիմունքներով:	
	Շահագործման փուլ	Ազդեցությունները բացառվում են:	
	Կենսաբազմազանություն	Տարածում կենսաբազմազանության հայտնաբերման և դրանց պահպանման անհրաշտությունից ելնելով նախատեսվում է. - մշակվել գործողությունների պլան, առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության 31.07.2014թ. «ՀՀ բուսական աշխարհի օբյեկտների պահպանության եվ բնական պայմաններում վերարտադրության նպատակով դրանց օգտագործման կարգը սահմանելու մասին» N781-Ն որոշման պահանջներից, - ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված բուսատեսակների և կենդանատեսակների հայտնաբերման դեպքում՝ տեղեկացնել լիազոր մարմնին:	

	Աղմուկ և թրթռում	Շինարարության փուլում աղմուկի և թրթռումների մակարդակը նվազեցնելու նպատակով նախատեսվում է. - շինարարական աշխատանքները և տրանսպորտի տեղաշարժը կազմակերպել ցերեկային ժամերին, - տրանսպորտային միջոցները և շինարարական տեխնիկան օգտագործել միայն սարքին վիճակում, - պարբերաբար ստուգել և կարգաբերել տեխնիկական միջոցները, տրանսպորտային միջոցների շարժիչները: - ՕԳ-ի և դրանց տարրերի անցկացման ժամանակ հաշվի առնել տարածքի կլիմայական պայմանները՝ քամու ճնշումը, սառցակեղևի շերտի հաստությունը, օդի ջերմաստիճանը, հաղորդալարերի և մետաղաձուլանների պարը, թրթռումը, - Արևակայանի տարածքը գտնվում է բնակավայրերից հեռու և աղմուկի մակարդակը չի կարող ազդեցություն ունենալ բնակավայրերի վրա:	
	Պատմամշակութային հուշարձաններ	Շինարարական աշխատանքների ընթացքում որևէ հնագիտական շերտի հայտնաբերման դեպքում շինարարական աշխատանքներն անմիջապես դադարեցնել և տեղեկացնել համապատասխան պետական մարմնին (Պատմական և մշակութային հուշարձանների պահպանության վարչությանը)՝ համաձայն ՀՀ գործող օրենսդրության հետագա գործողությունները կազմակերպելու համար: Շինարարական աշխատանքները հնարավոր կլինի շարունակել միայն համապատասխան թույլտվության տրամադրման դեպքում:	
	Մարդու առողջության վրա ազդեցությունների կառավարում	Գործունեության իրականացման շինարարության ընթացքում հնարավոր են աշխատողների հետ կապված վնասվածքներ, որի համար նախատեսվում է.	

		- պահպանել ՀՀ օրենսդրությամբ պահանջվող աշխատանքային անվտանգության նորմերը, ՀՀ Առողջապահության նախարարության 2012թ. սեպտեմբերի 19-ի «Կազմակերպություններում աշխատողների սանիտարական կենցաղային սենքերի» N 2.2..8- 003-12 սանտարական կանոնները և նորմերը հաստատելու մասին թիվ 15-Ն հրամանի պահանջները, -արտադրական հրապարակն ապահովվել 1-ին բուժօգնության համար անհրաժեշտ դեղարկղիկով, - աշխատողների համար հատկացնել ընդհանուր ծառայությունների տարածք՝ հանգստի և անձնական հիգիենայի կարիքները հոգալու համար(տնակ), - շինհրապարակում և հարակից տարածքում տեղադրել հնարավոր վտանգների մասին նախազգուշացնող նշաններ, -մալուխային գծերի տեղադրումը կատարել բացառելով մալուխային գծերի հավաքակցման և շահագործման գործընթացում վտանգավոր մեխանիկական լարումների և վնասվածքների առաջացումը, - շինհրապարակն ապահովել հակահրդեհային միջոցներով, լուսավորության արքերով՝ գիշերային տեսանելիության հնարավորությամբ, -հեղուկ նյութերը տեղափոխել շինարարական հարթակ օգտագործումից առաջ և պահել հատուկ տակդիրների վրա՝ հնարավոր արտահոսքերը բացառելու համար, - ապահովել շինարարական նյութերի, վառելիքի, նավթամթերքի պահեստավորման և բեռնաթափման կանոնների համապատասխանությունը գործող օրենսդրության պահանջներին,
--	--	--

		վերահսկել աշխատող սարքավորումների պիտանելիությունը, մեքենաների երթերը, հաջորդականությունը, բացառվելու են մեքենաների կուտակումները, - նվազագույնի հասցնել ճանապարհների խցանումներ առաջացնող գործողություններն՝ ընդհանուր երթևեկության խոչընդոտումը և հասարակական անվտանգությունն ապահովելու նպատակով, - աշխատողներին ապահովել համապատասխան բանվորական հագուստ, շինհրապարակի որակի, անվտանգության կանոնների պահպանումն իրականացվելու են ՀՀ առաջացումը, - շինհրապարակն ապահովել հակահրդեհային միջոցներով, լուսավորության արքերով՝ գիշերային տեսանելիության հնարավորությամբ, - հեղուկ նյութերը տեղափոխել շինարարական հարթակ օգտագործումից առաջ և պահել հատուկ տակդիրների վրա՝ հնարավոր արտահոսքերը բացառելու համար, - ապահովել շինարարական նյութերի, վառելիքի, նավթամթերքի պահեստավորման և բեռնաթափման կանոնների համապատասխանությունը գործող օրենսդրության պահանջներին, վերահսկել աշխատող սարքավորումների պիտանելիությունը, մեքենաների երթերը, հաջորդականությունը, բացառվելու են մեքենաների կուտակումները, - նվազագույնի հասցնել ճանապարհների խցանումներ առաջացնող գործողություններն՝ ընդհանուր երթևեկության խոչընդոտումը և հասարակական անվտանգությունն ապահովելու նպատակով, - աշխատողներին ապահովել համապատասխան բանվորական հագուստ, շինհրապարակի որակի, անվտանգության
--	--	---

		կանոնների պահպանումն իրականացվելու են ՀՀ օրենսդրության պահանջներին համապատասխան:	
--	--	--	--

8. ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐ

Շինարարության փուլ: Շինարարական աշխատանքների կատարման ընթացքում արտակարգ իրավիճակների հնարավոր ազդեցությունները մեղմելու և դրանց առաջացումը կանխարգելելու նպատակով նախատեսվում է.

- պահպանել հրդեհանվտանգության նորմերը, նախատեսվող գործունեության վայրն ապահովվել հրդեհաշիջման վահանակով՝ 2 հատ, հակահրդեհային կրակմարիչներով, տեղադրվելու է ջրի բաք,
- աշխատակիցներին նախապատրաստել արտակարգ իրավիճակներում գործելու պայմաններին, տարածքն ապահովել առաջին օգնության ծառայությունների հետ հուսալի կապով,
- հեղուկ նյութերը տեղափոխել շինարարական հարթակ օգտագործումից առաջ և պահել հատուկ տակդիրների վրա՝ հնարավոր արտահոսքերը բացառելու համար,
- մթնոլորտային տեղումների, քամու ուժեղացման և այլ վտանգավոր երևույթների ժամանակ շինարարական աշխատանքները դադարեցնել:

Մարդու առողջություն, աշխատանքի կազմակերպում և անվտանգություն.

Շինարարության փուլում աշխատողների առողջությունը, աշխատանքի ճիշտ կազմակերպումը և անվտանգությունն ապահովելու համար նախատեսվում է.

- պահպանել ՀՀ օրենսդրությամբ պահանջվող աշխատանքային անվտանգության նորմերը, ՀՀ Առողջապահության նախարարության 2012թ. սեպտեմբերի 19-ի «Կազմակերպություններում աշխատողների սանիտարական կենցաղային սենքերի» N

2.2..8-003-12 սանտարական կանոնները և նորմերը հաստատելու մասին թիվ 15-Ն հրամանի պահանջները,

- շին.հրապարակն ապահովվել 1-ին բուժօգնության համար անհրաժեշտ դեղարկղիկով,

- աշխատողների համար հատկացնել ընդհանուր ծառայությունների տարածք՝ հանգստի և անձնական հիգիենայի կարիքները հոգալու համար(տնակ),

- աշխատողներին ապահովել էլեկտրապաշտպանության միջոցներով, ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցառումներ հնարավոր ռիսկերի ազդեցությունը կանխարգելելու համար, իսկ դրա անհնարինության դեպքում՝ դադարեցնել աշխատանքը,

- շինհրապարակում և հարակից տարածքում տեղադրել հնարավոր վտանգների մասին նախազգուշացնող նշաններ, տեղեկատվական, ինչպես նաև կողմնակի մարդկանց մուտքն արգելող նշաններ,

- շինհրապարակն ապահովել հակահրդեհային միջոցներով, լուսավորության արքերով՝ գիշերային տեսանելիության հնարավորությամբ,

- վերահսկել աշխատող սարքավորումների պիտանելիությունը, բացառել գործնության վայրում խոտանված սարքերի կուտակումները,

- վերահսկել մեքենաների երթերը, հաջորդականությունը, բացառել մեքենաների կուտակումները, մի քանի շինարարական տեխնիկական միջոցների աշխատանքը մեկ տեղամասում,

- նվազագույնի հասցնել ճանապարհների խցանումներ առաջացնող գործողություններն՝ ընդհանուր երթևեկության խոչընդոտումը և հասարակական անվտանգությունն ապահովելու նպատակով,

- մալուխային գծերի տեղադրումը կատարել բացառելով մալուխային գծերի հավաքակցման և շահագործման գործընթացում վտանգավոր մեխանիկական լարումների և վնասվածքների առաջացումը,

- մթնոլորտային տեղումների, քամու ուժեղացման և այլ վտանգավոր երևույթների ժամանակ շինարարական աշխատանքները դադարեցնել:

Շինաշխատանքները կկատարվեն պահպանելով շինարարության ժամանակացույցը և աշխատանքի անվտանգության կանոնները:

Շահագործման փուլում Մարդու առողջության պահպանման նպատակով նախատեսվում է.

-ապահովել առաջին բուժօգնության անհրաժեշտության դեղարկղիկով,

- կիրառվող հաղորդալարերի և մալուխների թաղանթները և մեկուսացումը պետք է համապատասխանի անցկացման եղանակին և շրջապատող միջավայրի պայմաններին,

-Էլեկտրամատակարար կազմակերպությունը պետք է ապահովի իր սեփականությունը հանդիսացող էլեկտրական ցանցերին անմիջականորեն միացված՝ սպառողի սեփականությունը հանդիսացող էլեկտրական գծերի պաշտպանությունն էլեկտրական վնասվածքներից՝ համաձայն միացման պայմանագրի,

-Արևակայանի կառուցման և շահագործման աշխատանքները պետք է կատարել ՀՀ կառավարության 21 ապրիլի 2023 թվականի «Էլեկտրակայանների շահագործման անվտանգության կանոնները հաստատելու մասին» N 583-Ն որոշման պահանջներին համապատասխան:

Գրականություն

1. ՀՀ քաղաքաշինության կոմիտեի նախագահի 2020 թվականի դեկտեմբերի 28-ի «Երկրաշարժադիմացկուն շինարարություն. նախագծման նորմեր» N102-Ն հրաման
2. Շինարարական կլիմայաբանություն, ՀՀՇՆ II-7.01-2011
3. Հայաստանի Հանրապետության Լոռվա մարզի 2017-2025 թվականների զարգացման ռազմավարություն:
4. Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայության հրապարակումներ
5. Հայաստանի ազգային ատլաս: Հատոր Ա
6. Почвы Армянской ССР. Ред./ Р.А. Эдилян, Г.П. Петросян, Н.Н. Розов. Ереван: “Айастан”, 1976 г.
7. Հայաստանի բույսերի Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
8. Հայաստանի կենդանիների Կարմիր Գիրք.– 2010թ.
9. Флора Армении / под ред. А.Л.Тахтаджяна. – Ереван: изд-во АН Арм ССР
10. “Растительность Армянской ССР”. Магакьян А.К.
11. “Флора, растительность и растительные ресурсы Армении”, Институт ботаники НАН РА Армянское ботаническое общество. Ереван
12. “Дикорастущие съедобные растения Армении”. А.П. Тер-Восканян, Ученые записки Ереванского государственного института.
13. “Цветущие уголки биоразнообразия”, FAO, <http://www.fao.org/3/i1687r/i1687r08.pdf>
14. “Деревья и кустарники Армении в природе и культуре”. Ж.А. Варданян, 1952

15. Животный мир Армянской ССР. Даль С.К, 1954
16. ՀՀ Լոռու մարզպետարանի պաշտոնական կայք
17. ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի N 71-Ն որոշում: ՀՀ կենդանիների Կարմիր գիրք
18. ՀՀ կառավարության 2010 թվականի հունվարի 29-ի N 72-Ն որոշում: ՀՀ բույսերի Կարմիր գիրք
19. Հայաստանի Հանրապետության Լոռու մարզի 2017-2025 թվականների զարգացման ռազմավարություն:
20. Վանաձոր քաղաքի շրջակա միջավայրի պահպանության գործողությունների ծրագիր: 2017թ.
21. «Վանաձորի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղի կառավարման պլան: Երևան 2020:
22. Ակսել Պոտոսյան, Հայաստանի Հանրապետության Տնտեսական Եվ Սոցիալական Աշխարհագրություն: Երևան 2022
23. Հայաստանի Հանրապետության Կառավարություն Որոշում 29 Հունվարի 2004 թվականի N 49-Ն Հայաստանի Հանրապետության Լոռու Մարզի Պատմության Եվ Մշակույթի Անշարժ Հուշարձանների Պետական Ցուցակը Հաստատելու Մասին
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=37965>